

Фінансується
Європейським Союзом

unieri
United Nations
Interregional Crime and Justice
Research Institute

**ПЕРЕДОВИЙ
ДОСВІД
ПРИСКОРЕННЯ
ВИЯВЛЕННЯ
АКТИВІВ,
ОДЕРЖАНИХ
НЕЗАКОННИМ
ШЛЯХОМ**

Застереження щодо обмеження відповідальності

Думки, дані, висновки й рекомендації, що наведені в цьому документі, не обов'язково збігаються з поглядами Міжрегіонального науково-дослідного інституту ООН із питань злочинності та правосуддя (ЮНІКРІ), Європейського Союзу (ЄС) або будь-якої іншої національної, регіональної або міжнародної установи. Ця публікація не є схваленням таких думок або висновків з боку ЮНІКРІ або ЄС. Застосовані визначення й викладення матеріалу в цій публікації не є вираженням будь-якої думки з боку Секретаріату ООН щодо правового статусу країни, території, міста або району його повноважень або щодо розмежування кордонів. Зміст цієї публікації може цитуватися або відтворюватися за умови зазначення джерела інформації.

© Міжрегіональний науково-дослідний інститут ООН із питань злочинності та правосуддя ЮНІКРІ,

2024 року

Тел.: + 39 011-6537 111 / Факс: + 39 011-6313 368

Вебсайт: www.unicri.org

Ел. пошта: unicri.assetrecovery@un.org

Вдячність

Цей посібник був складений завдяки значному фінансуванню, отриманому від Європейського Союзу за посередництва Генеральної дирекції з питань сусідства й переговорів про розширення (DG NEAR). У 2020 році Європейська Комісія й Міжрегіональний науково-дослідний інститут ООН із питань злочинності та правосуддя (ЮНІКРІ) започаткували сумісну ініціативу «Підтримка країн Східного партнерства ЄС щодо посилення повернення активів», яка стала потужним проектом, спрямованим на укріплення робочих стосунків, у високотехнологічний спосіб, серед провідних владних установ Вірменії, Азербайджану, Грузії, Молдови та України. Головною метою проекту є посилення потенціалу країн-бенефіціарів у сфері ефективного виявлення, вилучення й конфіскації активів, пов'язаних із організованою злочинною діяльністю, а також надання експертної допомоги в питаннях морального імперативу позбавлення злочинців доходів, отриманих в результаті злочинів, що були ними вчинені. ЮНІКРІ висловлює вдячність Європейському Союзу, а також національним органам влади країн Східного партнерства за їхню підтримку й рекомендації.

В основному дослідженні й складанні проекту цього звіту брали участь Етан Мартенс, Джулія Траверсо й Джеймс Шо, генеральний директор з правових питань (провідної програми ЮНІКРІ щодо повернення активів), а додаткове редагування виконувала Ясмін Ченнукх. Особливу вдячність ми висловлюємо департаменту з комунікацій ЮНІКРІ, зокрема Маріанні Фассіо за графічний дизайн і Маріні Мацціні за остаточне редагування.

Передмова

Ліф Вілладсен
в. о. Директора ЮНІКРІ

Повернення активів перебуває на етапі трансформаційного зсуву, що підштовхується імперативом унеможливлення окупності злочину й обов'язкового служіння правосуддю. В цьому звіті розглядаються різні механізми, які Держави можуть прийняти для прискорення процесу конфіскації активів, одержаних незаконним шляхом, демонструючи важливість повернення активів у справі боротьби з організованою злочинністю й корупцією, а тож для підтримки розвитку.

Повернення активів не є задачею, що лежить суто в правовій площині. Це моральна й економічна необхідність. Здатність швидко й ефективно повернути активи, вкрадені злочинцями або корупціонерами, має далекосяжні наслідки. Це позбавляє злочинців їхніх доходів, отриманих неналежним чином, припиняє злочинну діяльність та поновлює права законних власників ресурсів, якими часто є Держави. Такий стан речей підсилює верховенство права, сприяє прозорості й збільшує громадську довіру до системи правосуддя.

Країни, що є лідерами у питанні повернення активів, показали інноваційні й стійкі підходи, що служать моделями для інших. Велика Британія та Сполучені Штати Америки тривалий час були на передній лінії, використовуючи цивільне вилучення активів та інші некарні методи для швидкого припинення організованої злочинності. В Ірландії спільні зусилля податкових органів та установ соціального забезпечення стали зразком можливостей координованих міжвідомчих дій. Увага, яку Італія приділяє розширеній конфіскації та конфіскації на підставі майна, висвітлює масштаби та глибину ефективних стратегій повернення активів.

Конвенції ООН, UNCAC та UNTOC, слугують надійною базою для таких зусиль, закріплюючи прийняття таких механізмів та сприяючи міжнародному співробітництву. Успішні приклади таких країн, як Перу та Колумбія, які перейняли подібні практики, додатково ілюструють потенціал суттєвого впливу.

ЮНІКРІ всіляко підтримує прийняття зазначених методів, надаючи консультаційні послуги, проводячи технічну експертизу й програми навчання, спрямовані на розвиток правових реформ і підсилення потенціалу. Користуючись своїм унікальним положенням та багатим досвідом, ЮНІКРІ допомагає країнам вибудовувати необхідну правову архітектуру й набувати знання для втілення ефективних заходів повернення активів.

Оскільки перед нами все ще стоїть багато викликів, пов'язаних із транснаціональною злочинністю й корупцією, ідеї, викладені в цьому звіті, слугують потужним закликком до дії. Усім Державам належить охопити цей

передовий досвід, що дає нам можливість не просто дотримуватися принципів правосуддя, але й прокласти шлях до більш справедливого й безпечного світу, роблячи значний внесок у досягнення затвердженого ООН Порядку денного на період до 2023 року та її Цілі 16 про мир, справедливість та сильні інститути.

Ліф Вілладсен

в. о. Директора
ЮНІКРІ

Скорочення й аббревіатури

CAB	Criminal Assets Bureau (Бюро з розгляду справ про активи, отримані злочинним шляхом)
CAFRA	Civil Asset Forfeiture Reform Act (Закон про реформування цивільної конфіскації майна)
CARIN	Camden Asset Recovery Interagency Network (Камденська міжвідомча мережа з питань повернення активів)
CBP	Customs and Border Protection (Бюро митного й прикордонного контролю)
DHS	Department of Homeland Security (Міністерство національної безпеки)
ECA	Economic Crime Act (Закон про економічні злочини)
EGP	Єгипетський фунт
ЄС	Європейський Союз
EUR	Євро
FATF	Financial Action Task Force (Група з розробки фінансових заходів)
FIU	Financial Intelligence Unit (Підрозділ фінансової розвідки)
FRISCO	Fund for the Rehabilitation, Social Inversion and Fight against Organised Crime (Фонд реабілітації, соціальної інверсії й боротьби з організованою злочинністю)
GBP	Британський фунт стерлінгів
ICE	Immigration and Customs Enforcement (Служба імміграційного й митного контролю)
НФП	Незаконні фінансові потоки (НФП)
ВПД	Взаємна правова допомога
NCA	National Crime Agency (Національна агенція щодо боротьби зі злочинністю)
БВВ	Без винесення вироку
ОЕСР	Організацією економічного співробітництва та розвитку
OSINT	Open-Source Intelligence (розслідування на основі відкритих джерел)
PEP	Politically Exposed Person (політично значуща особа)
ВНА	Визнання необґрунтованими активів
SAE	Sociedad de Activos Especiales (Спілка спеціалізованих активів)
ОБСЗ	Офіцери Бюро соціального забезпечення
UAH	Українська гривня
UK	Велика Британія

UNCAC	United Nations Convention against Corruption (Конвенції ООН проти корупції)
ЮНІКРІ	Міжрегіональний науково-дослідний інститут ООН із питань злочинності та правосуддя
UNTOC	United Nations Convention against Transnational Organised Crime (Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності)
США	Сполучені Штати Америки
USD	Долар Сполучених Штатів Америки
USSS	United States Secret Service (Секретна служба США)
ОНС	Ордер на непояснені статки

Зміст

1. Вступ	9
1.1. Визначення й вплив незаконних фінансових потоків (НФП)	12
1.2. Процес повернення активів	13
2. Конвенція ООН проти корупції та Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності – положення, пов’язані з поверненням активів	15
3. Прискорені механізми конфіскації	21
3.1. Речова конфіскація (цивільна конфіскація) – глобальна тенденція	22
3.2. Адміністративна конфіскація або добровільна відмова	31
3.3. Ордери на непояснені статки (ОНС)	35
3.4. Податкові провадження	40
3.5. Повернення активів і програми соціального забезпечення	42
3.6. Угода зі слідством, примирення сторін або інші позасудові врегулювання	43
3.7. Розширена конфіскація	46
3.8. Конфіскація за вартістю (конфіскація еквівалентної вартості)	48
3.9. Конфіскація на підставі унікальності майна	50
4. Аспекти невинності третьої особи (сторонні «сумлінні бенефіціари»)	54
Висновок	58
Література	59

1.

Вступ

Арешт, конфіскація й повернення активів, одержаних злочинним шляхом, є базовим механізмом досягнення значущих зрушень у питанні боротьби з організованою злочинністю й з корупцією на національному й міждержавному рівнях. Фраза «шукай, кому вигідно» перестає бути простим *кліше*, але набуває ознак *принципу*, який часто вважається більш важливим за винесення вироку певній особі або групі. Вилучення фінансового стимулу з участі в численних кримінальних злочинах вважається багатьма спеціалістами з повернення активів найбільш ефективним способом зупинення злочинного бізнесу, корупції та інших незаконних фінансових потоків (НФП). Такими злочинами, зокрема, є торгівля наркотиками, торгівля людьми, торгівля зброєю, шахрайство й відмивання грошей, а також менш обговорювані (але такі, що набувають все більшої важливості) ухилення від сплати податків і транскордонні махінації з рахунками¹.

На тлі зростаючого впливу НФП на національних і глобальних ринках органи влади вимушені переформатовувати фундаментальний підхід до припинення незаконної діяльності. Правоохоронні й слідчі органи все частіше визнають, що ефективне припинення не може покладатися винятково на кримінальне засудження, але також має бути спрямованим на істинну ціль багатьох кримінальних злочинів, а саме: отримання прибутку. Історично так склалося, що головним методом позбавлення злочинців активів, які вони отримали в незаконний спосіб, була «конфіскація після вироку», але винесення такого вироку часто триває роками.² Через швидкий ріст міжнародної торгівлі наркотиками в 1988 році була затверджена Конвенція ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин (Віденська конвенція), яка визначила структуру «конфіскації після вироку», аби «позбавити осіб, які займаються незаконним обігом, доходів, одержуваних від злочинної діяльності, і тим самим усунути головний мотив, який спонукає їх до цього».³ Конвенція прагнула «усунути корінні причини проблеми», включно з «величезними одержуваними доходами».⁴ Зі збільшенням обсягів кримінальної конфіскації внаслідок росту організованої злочинності й торгівлі наркотиками злочинці поступово адаптувалися й навчилися приховувати свої прибутки, використовуючи складні міжвідомчі банківські методи.

Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності (UNTOC) далі розширила поняття конфіскації, закликаючи Держави «розглянути можливість встановлення вимоги про те, щоб особа, яка вчинила злочин, довела законне походження передбачуваних доходів від злочину або іншого майна, яке підлягає конфіскації».⁵ Разом із посиленням підтримки «конфіскації після вироку» країни

вживали заходів щодо розширення власних можливостей в області повернення активів. В 2003 році в тексті Конвенції ООН проти корупції (UNCAC) було наведене визначення поняття «конфіскації без винесення вироку (БВВ)» внаслідок визнання, на міжнародній арені, важливості наявності механізмів конфіскації майна «без винесення вироку в рамках кримінального провадження у справах, якщо злочинець не може бути підданий переслідуванню з причини смерті, переховування або відсутності чи в інших відповідних випадках». ⁶ На національному рівні вилучення без винесення вироку ⁷ вже стало досить поширеним в таких країнах як США, Антигуа і Барбуда та Велика Британія.

Незважаючи на підтримку обґрунтування просування механізмів вилучення БВВ на міжнародному, регіональному й національному рівнях, а також розширення визнання руйнівного впливу незаконних фінансових потоків (як-от корупційної зміни напрямку використання державних активів, оминаючи важливу інфраструктуру та інші громадські послуги), багато юрисдикцій досить повільно сприймають ефективні моделі виявлення активів, одержаних незаконним шляхом. У світлі сказаного Міжрегіональний науково-дослідний інститут ООН із питань злочинності та правосуддя (ЮНІКРІ) провів це дослідження з *передового досвіду прискорення виявлення активів, одержаних незаконним шляхом* з метою допомогти директивним органам, а також практичним спеціалістам з розгляду справ прийняти й запровадити такий досвід не тільки в ситуаціях пошуку вигодонабувачів, але й для їх ефективного викриття.

Інформація для цього звіту збиралася не тільки шляхом вивчення джерел, а також із коментарів практичних спеціалістів з процесу повернення активів, оперативних робітників і представників директивних органів у різних областях, включно з вилученням без винесення вироку, непоясненими статками, угодами зі слідством (примиренням сторін), розширеною конфіскацією і конфіскацією за вартістю, а також загальними напрямками незаконних фінансових потоків.

1.1. Визначення й вплив незаконних фінансових потоків (НФП)

Хоча досі не існує загально узгодженого визначення терміна «незаконні фінансові потоки», сама концепція з'явилася в 1990-х роках для позначення відтоку капіталу. З того часу термін еволюціонував і зараз охоплює широкий спектр діяльності й вчинків, що за своєю суттю є складним і багатогранним.⁸ Терміном НФП зазвичай позначають транскордонні переміщення активів, пов'язані з незаконною діяльністю або, більш однозначно, грошей чи інших активів, що були одержані незаконним шляхом.⁹

Такі активи можуть генеруватися в результаті різного типу діяльності, як-от корупції, незаконної комерції або інших серйозних злочинів, зокрема торгівлі людьми або наркотиками, контрабанди, шахрайства, рекету й фінансування тероризму.¹⁰ Втрата капіталу внаслідок корупційних і незаконних дій має катастрофічні наслідки для розвитку суспільства й базових соціальних потреб, а також збільшує дефіцит довіри між людьми й політичними інститутами, а також довіри до принципу верховенства права.

Такі викрадені активи призводять до деградації громадської інфраструктури і механізмів забезпечення базової охорони здоров'я й освіти, тобто означають зменшення кількості клінік, лікарень, шкіл, скорочення штату, зокрема, вчителів, медсестер і лікарів.¹¹

Активи, одержані незаконним шляхом, часто проходять складний шлях перетворень через фінансові установи в межах національних кордонів і поза ними, обумовлених бажанням ускладнити їхнє відстежування й повернення. Більшості країн не вистачає оперативних і людських ресурсів для ефективного відстеження й повернення таких активів. Крім того, в багатьох країнах дуже мало або взагалі немає прокурорів, що мають судово-експертну фінансову підготовку, необхідну для відстеження активів, одержаних незаконним шляхом, а правоохоронні органи традиційно виділяють надто мало ресурсів для накопичення потенціалу з розшуку активів. Навпаки, вони продовжують працювати в межах традиційної парадигми орієнтування винятково на визначенні винності окремих осіб, залучених до кримінальної діяльності.

Потужні правові механізми й достатні бюджетні кошти, що розширюють можливості слідчих і прокурорів (часто за підтримки судово-експертних фінансових аналітиків) з розшуку, перехоплення, конфіскації й повернення активів,

можуть значним чином вплинути на здатність країни протистояти організованій злочинності й незаконним фінансовим потокам. У випадках, пов'язаних із транскордонними потоками активів, одержаних незаконним шляхом, різниця в доказових і процедурних стандартах, встановлених іноземними юрисдикціями, може створювати додаткові перешкоди: те, що вважається достатнім доказом у країні X, може бути недостатнім у країні Y.

За результатами дослідження, проведеного Організацією економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) у період з 2010 по 2012 роки щодо заморожених і повернутих активів, із загального обсягу активів, пов'язаних з корупційною діяльністю, що були заморожені й складали 1,4 мільярди доларів США, тільки 11% (147 мільйонів доларів США) фактично були повернені до країн їхнього походження.¹² Реагуючи на такі скромні цифри повернення, багато країн встановили правові механізми, що мають допомогти правоохоронним органам і прокурорам отримувати більш вагомий результати в плані арешту й конфіскації активів, одержаних незаконним шляхом, а також у вирішенні проблеми НФП на національному, так само як і на транскордонному рівнях.

1.2. Процес повернення активів

Проведені дослідження щодо повернення активів показують, що правоохоронні (включно з прокурорами) та судові органи застосовують різноманітні механізми заморожування, конфіскації й повернення активів, одержаних незаконним шляхом. Ці механізми виходять за межі традиційної концепції покладання винятково на кримінальний вирок (і його очікування) задля повернення активів. Країни встановили прискорені механізми арешту й конфіскації активів, одержаних незаконним шляхом, як-от цивільна конфіскація, угода зі слідством (примирення сторін або врегулювання кримінальної справи шляхом переговорів), розширена конфіскація і конфіскація за вартістю, а також розгорнуті повноваження податкових і митних органів. Хоча базовий правовий процес залежить від конкретної справи (а також від юрисдикції), життєвий цикл повернення вкрадених активів залишається однаковим.

Залучення офіцерів зі збирання слідчих даних і аналітиків часто є першим кроком у поверненні вкрадених активів. На цьому етапі офіційні особи збирають докази, аналізують версії й відслідковують потік грошей і майна, які за підозрою є результатом незаконної діяльності. Для цього можуть застосовуватися огляди розслідувань на основі відкритих джерел (OSINT) і державних баз даних, як-от

реєстрів автомобілів, земельних кадастрів, банківської інформації, податкових і митних баз даних, що знаходяться під керуванням державних установ.

Також можуть застосовуватися спеціальні методи розслідування залежно від потреби й наявності (нехай навіть обмеженої) ресурсів. Такі методи часто вимагають затвердження прокурором або суддею вищого рангу, чи обома цими посадовими особами одночасно, відповідно до ступеню втручання (наприклад, електронне стеження, ордери про обшук і арешт майна, ордери про моніторинг банківських рахунків тощо).

Поки офіційні особи ведуть розслідування справ, пов'язаних із активами, одержаними незаконним шляхом, може виникати потреба в забезпеченні таких активів задля попередження їхнього переміщення, знищення чи зникнення або для зменшення наслідків таких подій. Враховуючи це, можуть видаватися ордери на заморожування або арешт таких активів.

Через характер НФП та інших активів, одержаних незаконним шляхом, а також зважаючи на розповсюджені тактики, які використовують підприємства з метою укривання активів у іноземних юрисдикціях, важливою стає міжнародна співпраця (як-от отримання ордеру на заморожування або арешт активів у такій іноземній юрисдикції) через взаємну правову допомогу (ВПД). Однак вона все ще недостатньо використовується в межах процесу повернення активів. У деяких випадках створювалися транскордонні робочі групи, які показали себе дуже ефективними у виявленні значних сум активів, одержаних незаконним шляхом, та обміні ними між різними країнами.

Перед арештом активів також може виникати потреба в додатковій міжнародній співпраці, як-от в разі потреби в збиранні доказів проти підозрюваних у відмиванні грошей або участі в інших НФП. Значний розмах особистих і кримінальних мереж може вести до встановлення додаткових активів, включно з тими, що утримуються юридичними особами типу фіктивних компаній. В цьому контексті використання офіційних транскордонних мереж, наприклад Еґмонтської групи підрозділів фінансової розвідки, або неофіційних мереж, наприклад Камденської міжвідомчої мережі з питань повернення активів (CARIN), є, як показує практика, вкрай важливим для сприяння транскордонній співпраці.

2.

**Конвенції ООН проти
корупції та Конвенція
ООН проти
транснаціональної
організованої
злочинності
— положення, пов'язані
з поверненням активів**

Затвердження широкого спектру правових механізмів переслідування злочинців і повернення активів, одержаних незаконним шляхом, є важливим для боротьби з корупцією й організованою злочинністю. Такі заходи не тільки усувають фінансовий мотив злочинних дій, але й позбавляють злочинців їхніх незаконно отриманих прибутків. Конвенція ООН проти корупції (UNCAC) надає розгорнуту структуру заходів, які Державам-учасницям рекомендується, а в деяких випадках, необхідно запровадити задля виявлення активів, пов'язаних із корупційними діями.

Принципові положення UNCAC стосовно повернення активів, одержаних незаконним шляхом, викладені в статтях з 51 по 59. До них зокрема відносяться обов'язкове встановлення істинних або бенефіціарних власників активів, одержаних незаконним шляхом (ст. 52, ч. 1),¹³ обов'язкове запровадження ефективної системи розкриття фінансової інформації для державних посадових осіб (ст. 52, ч. 5),¹⁴ обов'язкове визнання й виконання постанов про конфіскацію, виданих в іноземних юрисдикціях, включно, за можливістю, з постановами про конфіскацію, що видані без винесення вироку в рамках кримінального провадження у справах (ст. 54, ч. 1(а) та 1(с)),¹⁵ і (звичайно) обов'язкове повернення всіх конфіскованих активів до юрисдикції, що постраждала (ст. 57).¹⁶ Однак UNCAC не забороняє двом Державам-учасницям складати договори у кожному окремому випадку (якщо це доцільно) для обміну певними активами як засіб просування й стимулювання транскордонної співпраці (ст. 57, ч. 5).¹⁷

Так само в статті 12 Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності (UNTOC) зазначається, що:

Держави-учасниці вживають, у максимальному ступені, можливому в межах їхніх внутрішніх правових систем, таких заходів, які можуть знадобитися для забезпечення можливості конфіскації: а) доходів від злочинів, що охоплюються цією Конвенцією, або майна, вартість якого відповідає вартості таких доходів; б) майна, устаткування або інших засобів, які використовувалися або призначалися для використання при вчиненні злочинів, що охоплюються цією Конвенцією. (пар. 1)

Параграфи 2 і 5 статті 12 також вимагають від Держав-учасниць вжити аналогічних заходів для заморожування або арешту активів, одержаних незаконним шляхом, разом із усім доходом, отриманим у зв'язку з ними.

Мабуть, найбільш важливе положення статті 12 з огляду на повернення активів у сучасних умовах міститься в параграфі 7:

Держави-учасниці можуть розглянути можливість встановлення вимоги про те, щоб особа, яка вчинила злочин, довела законне походження передбачуваних доходів від злочину або іншого майна, яке підлягає конфіскації, у тій мірі, у якій така вимога відповідає принципам їхнього внутрішнього законодавства й характеру судового та іншого розгляду.

Це положення, що вкрай недостатньо використовується багатьма країнами, не обов'язково потребує від Держав-учасниць переносити тягар доказування по не пов'язаним з конфіскацією справам зловживання повноваженнями. Держави можуть, і повинні, вимагати від прокурорів (у кримінальних, так само як і в цивільних провадженнях) виконання мінімального обв'язку, демонструючи, що всі активи, що підлягають арешту й конфіскації, скоріше пов'язані, ніж ні, з певною формою злочинності. Цей стандарт є єдиним у більшості юрисдикцій, що прийняли процедури цивільної конфіскації. Після виконання цього обов'язку, тягар переходить до того, хто бажає заявити справедливі права власності на майно, що розглядається, вимагаючи від них демонстрації того, що активи були придбані в законний спосіб і сумлінно.

Важливо зазначити, що параграф 7 статті 12 не зобов'язує Держави-учасниці вимагати від фізичних осіб доказувати законність походження їхніх активів у кримінальних провадженнях. Як показала практика багатьох юрисдикцій у всьому світі, вимогу продемонструвати законність походження активів (після того, як Держава виконала свій обов'язок доказування) можна висувати до фізичних осіб у цивільних провадженнях, так само як і в кримінальних провадженнях.

Крім того, у параграфі 8 статті 12 UNTOS Державам-учасницям підкреслюється, що будь-які положення в межах національного законодавства не мають перешкоджати третім особам, які придбали такі активи, демонструвати суду, що вони зробили це сумлінно, й у цьому випадку їхні активи не підлягатимуть конфіскації. До них можуть, наприклад, відноситись фізичні особи, що сплатили справедливу ринкову вартість за автомобіль або нерухомість, куплені у торговця наркотиками, не маючи при цьому жодних підстав підозрювати, що продавець має відношення до торгівлі наркотиками. Природно, що така «сумлінність» може й має ставитися під питання, якщо покупець не сплатив справедливої ринкової вартості

або обґрунтовано мав інші підстави знати, що продавець займався злочинною діяльністю.

Незважаючи на цю цілком надійну структуру повернення активів, реальна практика залишається складною й розмитою й поки що не є стандартом у більшості країн. Ця складність часто походить із браку міжвідомчої координації й співпраці. В деяких юрисдикціях поліція може ставитися з недовірою до прокурорів, банки (боячись втрати цінних клієнтів) можуть гальмувати співпрацю з поліцією й прокурорами, а судді можуть не виявляти бажання видавати ордери банкам на розкриття фінансової інформації фізичних осіб, що підозрюються у відмиванні грошей. Крім того, інформація, що надається підрозділами фінансової розвідки (підприємства, які отримують звіти про підозрілі фінансові операції), може поступати в такому форматі, що не є корисним (таким, на підставі якого можна діяти) для поліції й прокурорів. В деяких юрисдикціях «міжвідомчі війни» можуть перешкоджати затвердженню об'єднаних робочих груп для розслідування гучних корупційних справ або справ, пов'язаних з організованою злочинністю. Крім названих проблем, національне законодавство може створювати накладення мандатів щодо заморожування, арешту й конфіскації активів, одержаних незаконним шляхом, а також керування ними після арешту й конфіскації.

Звичайно, деякі з перелічених вище проблем додатково ускладнюються браком належної підготовки людей, яким доручається розшук, у питаннях ефективного арешту й конфіскації активів, одержаних незаконним шляхом, на національному, так само як і на транскордонному рівнях. Багатьом офіцерам поліції й прокурорам, які часто зосереджуються винятково на особах, підозрюваних у кримінальних діях, банально не вистачає технічних знань, необхідних для відстеження активів, одержаних незаконним шляхом. Такий дефіцит додається до браку низхідної відомчої пріорітезації, що сприяє отриманню й використанню таких технічних знань.

Зрештою, навіть якщо практичні спеціалісти в кожній з країн можуть мати доступ до сучасних методів роботи, законотворці (та відповідний персонал) також мають розуміти значення й необхідність певних правових механізмів (наприклад, цивільної конфіскації) для надання відомствам, як-от поліції, прокуратурі й суду, можливість виконувати їхню роботу більш ефективно.¹⁸

Обмін активами

Стаття 14 НТОС визначає межі й містить особливі міркування щодо укладення договорів про обмін активами в окремих випадках або на регулярній основі, що може сприяти міжнародній співпраці (зокрема, коли конфіскація відбувається в структурі координованих правоохоронних дій).¹⁹ Обмін активами, що повертаються, може відбуватися на національному рівні. Наприклад, у Великій Британії активи розподіляються між органами, які зробили свій внесок у їхнє повернення, тоді як в Італії вони часто доручаються НДО для використання в соціальних проєктах.

Рекомендації Групи з розробки фінансових заходів (FATF)²⁰

40 рекомендацій FATF є важливим інструментом у глобальній боротьбі з корупцією й відмиванням грошей, надаючи країнам розгорнуту структуру для імплементації в різних правових і оперативних системах.

Рекомендація 4:

*Країни повинні розглянути можливість вжиття заходів, якими дозволяється конфіскація таких доходів або засобів **без кримінального засудження** (конфіскація без винесення вироку) або якими вимагається від правопорушника підтвердити законне походження власності, що інакше підлягає конфіскації, тією мірою, наскільки така вимога відповідає принципам їх національного законодавства.*

Рекомендація 38:

*Країни повинні забезпечити, наявність повноважень вживати **невідкладних заходів** щодо виконання запитів іноземних країн стосовно встановлення, заморожування, арешту та конфіскації [активів, одержаних незаконним шляхом]. Це повноваження повинно включати **можливість надання відповідей на запити, подані в провадженнях щодо конфіскації без винесення вироку** та пов'язаних тимчасових заходах, якщо це не суперечить фундаментальним принципам їх внутрішньодержавного законодавства.*

Пояснювальна записка до Рекомендації 38:

Відносно запитів про співробітництво на підставі конфіскації без винесення вироку країнам не обов'язково потрібно мати повноваження діяти на основі всіх таких запитів,

але вони повинні мати можливість робити це, як мінімум, в тих випадках, коли злочинець є недоступним з причини смерті, переховування, відсутності, чи, якщо злочинець є невідомим.

3.

**Прискорені
механізми
конфіскації**

3.1. Речова конфіскація (цивільна конфіскація) – глобальна тенденція

В контексті вилучення активів є кілька методів, що переважають на міжнародній арені: кримінальне вилучення й цивільне або адміністративне вилучення. Як тільки збирається достатня кількість доказів, розпочинається судове провадження, найчастіше у формі кримінальної справи. Традиційними методами зазвичай є відкриття кримінальної справи проти конкретної особи, яке супроводжується постановою, хоча це й надто рідко, кримінального суду про заморожування або арешт активів такої особи. Незважаючи на наявність певних методів у сфері кримінального правосуддя, що сприяють прискоренню арешту й конфіскації активів, включно з, наприклад, використанням угоди зі слідством або примиренням сторін, у цій сфері також можна використовувати й додаткові методики (хоча й не обов'язково швидкі), щоб, щонайменше, розширити повноваження прокурорів і судів щодо застосування арешту й конфіскації активів до осіб, дотичних до злочинності. До них відносяться використання «розширеної конфіскації» й «конфіскації за вартістю», про які ми говоритимемо далі в цьому звіті.

Однак все частіше юрисдикції приймають і розгортають речові типи проваджень, згідно з якими активи вважаються «звинувачуваним» (і всіх, хто може мати підстави претендувати на право власності на такі активи, наприклад зареєстрованого власника, повідомляють про порушення провадження). У такому провадженні суд не має повноважень звинувачувати будь-кого в злочині або позбавляти будь-кого свободи. Активи за постановою заморожуються або заарештовуються й єдине рішення, яке виносить суд, стосується того, чи пов'язані відповідні активи зі злочинною діяльністю. Дійсно речові провадження не залежать від існування будь-якої кримінальної справи, що розглядається паралельно або розглядалася раніше.

Зазначені вище форми повернення активів мають ту саму мету й обґрунтування: конфіскація активів незаконного походження Державою й позбавлення злочинців прибутків, отримуваних через злочинні дії. Теоретично це має унеможливити для злочинців участь у кримінальних діях, а також компенсувати втрати жертвам, що є фізичними особами або Державою. Принципова різниця між кримінальною конфіскацією й речовою або цивільною конфіскацією полягає в процедурі (а часто й в швидкості) конфіскації активів. Методи кримінальної конфіскації вимагають кримінального розгляду й вироку, що часто триває роками, тоді як за цивільної

конфіскації зазвичай винесення рішення про постійну конфіскацію активів займає менше року.

За речового або цивільного провадження Держава так само несе тягар надання доказів, але часто більш низького ступеню; в багатьох загальних правових юрисдикціях таким стандартом є те, що активи «більш вірогідно, ніж ні» пов'язані з певною формою злочинності, по суті це принцип більшої вірогідності.²¹

Кримінальна конфіскація характеристики

- Потребує засудження особи.
- Постанова про конфіскацію вноситься тільки за умови визнання вини особи.
- Високі стандарти доказів, виправдані в разі встановлення вини особи й наявності можливого позбавлення такої особи волі, але не обов'язково виправдані в разі визначення зв'язку активів із злочинною діяльністю.
- Часто отримання постанови про конфіскацію затягується на роки

Цивільна конфіскація характеристики

- Установлення лише зв'язку активів із певною формою злочинності.
- Не потребує (й не дозволяє) встановлення вини власника активу.
- Нижчі стандарти доказу, часто «більша вірогідність» — чи більш вірогідним є те, що такі активи пов'язані з певною формою злочинності?
- Отримання постанови про конфіскацію часто замає менше двох років, а в більшості юрисдикцій — менше одного року.

Оскільки суд не має повноваження, в справах про цивільну конфіскацію, визнавати будь-кого винним у злочині або позбавляти будь-кого свободи, досить переконливим є використання такого зменшеного тягаря доказування в ситуації встановлення вірогідного походження певних активів.²²

Цивільна конфіскація також дає прокурорам можливість вдаватися до окремого цивільного провадження там, де можуть існувати інші технічні або процедурні причини, що стримують просування кримінальної справи. Такими ситуаціями, наприклад, можуть бути смерть звинувачуваного, його переховування від правосуддя, його небажання приймати участь у такому провадженні або, як зазначено в статті 54(1)c UNCAC, «інші відповідні випадки». Такими іншими відповідними випадками, наприклад, є ситуації, коли звинувачуваний має значний політичний вплив, проведення кримінального розслідування є неможливим або нереалістичним, чи, можливо, власник активів є невідомим (як в ситуаціях перехоплення кур'єра, що перевозить підозрілий актив, власника якого неможливо ідентифікувати).²³

Можуть виникати ситуації, у яких звинувачуваний може мати «імунітет» від переслідування; але імунітет від кримінального переслідування не має унеможливлювати дії щодо активів, одержаних незаконним шляхом. У цьому відношенні UNCAC пропонує Державам-учасницям шукати «належну збалансованість між будь-якими імунітетами або привілеями, наданими їхнім державним посадовим особам у зв'язку з виконанням ними своїх функцій, і, можливо, у випадку необхідності, здійснювати ефективне розслідування й кримінальне переслідування та вносити судові рішення у зв'язку зі злочинами, визначеними цією Конвенцією».²⁴

За таких сценаріїв можна застосовувати інструменти цивільної конфіскації або вилучення, оскільки вони є речовими діями проти майна, одержаного незаконним шляхом, а не проти особи, та/або кримінальний вирок не є ймовірним або можливим.

Однак важливо зазначити, що існування правової структури речової цивільної конфіскації не обов'язково має залежати від обставин, що перелічені вище. Речові провадження корисні тоді, коли злочинець визнається невинним у відповідному правопорушенні через неможливість дотриматися порогу доказу, наприклад у деяких юрисдикціях загального права діє вимога доказу «повною мірою без

сумнівів». Хоча доказів для винесення вироку може бути недостатньо, вони можуть бути цілком переконливими за принципом більшої вірогідності для демонстрації того, що активи були одержані в результаті злочинної діяльності. Це дозволяє судам відокремлювати засудження особи від засудження активів, при чому для останнього потрібний менший тягар доказування, й хай там як, справедливість і моральний імператив вимагають повернення активів, пов'язаних із злочинністю.

У багатьох юрисдикціях речові провадження скорочують час до прийняття рішення стосовно конфіскації активів з кількох років (як це відбувається у типових кримінальних справах) до кількох місяців. Це підсилює впевненість громадськості в ефективності системи правосуддя, особливо щодо повернення активів, і дає більше можливостей продемонструвати, що повернені активи направляються на першочергові потреби розвитку, що є зразком того, як система правосуддя діє на користь громадян.

Незважаючи на значення таких прискорених речових проваджень, прокурори все ще можуть стикатися із проблемами, встановлюючи достатній зв'язок між активами й їхнім злочинним походженням. У більшості юрисдикцій тягар доказування залишається за Державою (прокурорами), яка має продемонструвати такий зв'язок.

Більше того, конкретика того, що саме треба доказати може бути різною Юрисдикції, що вимагають наявності прямого зв'язку активів і певного злочину на конкретну дату, часто вважають речові провадження неефективними. Це пояснюється тим, що в багатьох розслідуваннях не вдається розкрити такий прямий зв'язок між активами, одержаними в результаті конкретного злочину на конкретну дату.

З іншого боку, в інших юрисдикціях застосовується більш прийнятний підхід, що вимагає від Держави продемонструвати, що активи є пов'язаними із злочинною діяльністю в цілому. Це може поєднуватися з доказом, що показує відсутність у особи, яка володіє активом, будь-яких інших відомих джерел доходу. Такий підхід встановлює достатню рівновагу, особливо у випадках, коли рішення не стосується кримінальної провини будь-якої задіяної особи.

У багатьох випадках активи, одержані незаконним шляхом, утримуються дотичними або необізнаними особами чи передаються таким особам (якими,

наприклад, є фіктивні компанії, люди, з якими вони знаходяться у романтичних стосунках, члени сім'ї або інші друзі), що ускладнює відкриття кримінальної справи проти таких фізичних або юридичних осіб (які, в кращому випадку, можуть мати лише посередній зв'язок з первинною злочинною дією). За таких сценаріїв прокурори зазвичай утримуються від відкриття кримінальної справи, що призводить до несподіваного збагачення тих, хто утримує такі активи. Завдяки речовій або цивільній конфіскації, яка є провадженням проти самих активів, прокурори можуть запобігти зазначеним вище сценаріям.

Крім того, у більшості юрисдикцій застарілі правові положення все ще дозволяють передавати активи, одержані незаконним шляхом, спадкоємцям після смерті власника. Хоча для самих спадкоємців це може бути несподіваним, ситуація суперечить основному принципу, за яким ніхто не може отримувати вигоду від злочинної діяльності.

Цивільна конфіскація в Перу

Правова концепція «*Extinción de Dominio*»²⁵

В серпні 2018 року в Перу був введений закон, що додає нову форму цивільної конфіскації до правового інструментарію. Цей правовий механізм, що отримав назву «*extinción de dominio*» (приблизно перекладається як «конфіскація майна»), дозволяє перуанським судам виносити постанови про повернення активів у обставинах, коли власника активів не можна звинуватити в певному злочині.²⁶ Перуанські суди можуть застосовувати цивільну конфіскацію лише тоді, коли кримінальне звинувачення є неможливим, що робить цей підхід більш зосередженим порівняно з іншими механізмами.²⁷ Реалізація *extinción de dominio* в Перу стала підставою для заснування Спеціалізованої прокуратури, судів і суддів, відповідальних за розгляд таких справ.²⁸

Справа Моше Ротшильда

Активи, що згадуються в цій справі, були отримані через договори на закупівлю літаків МіГ-29 і Сухой Су-25 за завищеною ціною за часів правління Альберто Фуджіморі. Бенефіціарним власником банківського рахунку був зазначений німецько-ізраїльській бізнесмен Моше Ротшильд, який втік до Ізраїлю від

перуанського правосуддя й переслідування. Ізраїль не екстрадував Ротшильда, внаслідок чого перуанська влада не мала змоги вести кримінальну справу проти нього. Користуючись принципом *extinción de dominio* (цивільної конфіскації), суд визнав, що Ротшильд був замішаний у отримуванні комісій від корупційного договору купівлі-продажу зброї між Білоруссю й Перу, що стало підставою видачі постанови на конфіскацію. Зрештою, уряд Перу вдало конфіскував активи, що були оцінені приблизно у 8,5 мільйонів доларів США.²⁹

Загальні коментарі щодо застосування цивільної конфіскації в Перу

Закон Перу про цивільну конфіскацію, частково скопійований з аналогічного колумбійського закону, був відтворений у багатьох країнах Латинської Америки, що дозволило провести помітну кількість успішних повернень активів на сотні мільйонів доларів США в межах регіону. Тільки в Перу за період з 2019 по 2021 роки на підставі чинного закону про цивільну конфіскацію було повернено активів на більше, ніж 25 мільйонів доларів США.³⁰ Закон дає прокурорам можливість повертати активи, навіть коли підозрюваний злочинець помирає до винесення вироку або втікає до іншої юрисдикції, більше того прокурори можуть повертати активи, одержані незаконним шляхом, незалежно від того, кому вони належать.

У контексті сучасних методів повернення активів єдиним значним недоліком, який був продемонстрований сценаріями втечі до закордонних юрисдикцій, є небажання багатьох Держав визнавати постанови про цивільну конфіскацію, видані судами інших Держав, як того вимагають UNCAC та UNTOC. Це значною мірою гальмує транскордонну співпрацю в області повернення активів і відкриває шляхи для подальшого обігу активів, одержаних незаконним шляхом, завдяки безкарності злочинців у тих Державах, куди вони втекли. На жаль, незважаючи на певні зусилля Європейської Комісії багато Держав Європейського Союзу (ЄС) все ще відстають у питаннях прийняття законів про цивільну конфіскацію й визнання відповідних постанов іноземних судів.³¹ Так само, іншим регіонам, як-от Близькому Сходу й Північній Африці, ще треба буде прийняти закони про цивільну конфіскацію, хоча деякі країни, наприклад Туніс, вже підготували відповідні проекти.

Ірландія — Модель цивільної конфіскації в Європі

Ірландія є позитивним винятком серед країн Європейського Союзу, ставши глобальним лідером у питаннях процедури цивільної конфіскації, а також інших форм прискорених механізмів конфіскації, зокрема завдяки розширенню повноважень податкових органів і органів соціального забезпечення. Цивільна конфіскація в Ірландії розмітила лінію переходу від дещо «реактивної» моделі конфіскації до більш «випереджувальної» стратегії контролю злочинності у відповідь на поширення організованої злочинності.³²

У Законі про доходи від злочинної діяльності (що набув чинності в 1995 році й був змінений у 2005 році) Ірландія визначає доходи від злочинної діяльності як будь-яке майно, що було отримане в результаті або у зв'язку зі злочинними діями, включно з іноземним майном і доходами від злочинної діяльності за кордоном, та застосовує це визначення в ретроспективному порядку.

Щодо проваджень у правах про цивільну конфіскацію Ірландія допускає похідні докази, як-от повідомлення дотичних громадян або конфіденційних інформаторів, що дає можливість збирати цінну інформацію, особливо в ситуаціях, коли свідки можуть біти залякані й вагатися давати свідчення офіційно.

У 1996 році Ірландія створила Бюро з розгляду справ про активи, отримані злочинним шляхом (САВ),³³ яке стало установою, незалежної від ірландської поліції. САВ створювалось задля того, щоб гарантувати, що жодна фізична особа не отримуватиме прибутків від будь-яких активів, одержаних через злочинну діяльність, фокусуючись, головним чином, на активах як таких. Це само по собі мало б бути цінним зразком для переймання серед інших країн. Маючи всі повноваження вживати необхідних заходів для арешту й забезпечення активів, отриманих внаслідок злочинних дій, САВ працює з посадовими особами, направленими національною поліцією та іншими установами, гарантуючи виконання своєї головної місії відстежувати, арештовувати й конфісковувати активи, одержані незаконним шляхом. Одним з ключових факторів, що сприяють успіху САВ, є його внутрішній доступ до багатьох відомчих баз даних, включно з податковою службою й органами соціального забезпечення. Обмін інформацією є двостороннім. Наприклад, податкова служба надає САВ відомості про задекларовані доходи певної особи, а САВ, у свою чергу, ділиться з податковою службою відповідною інформацією, отриманою ним під час розслідування,

допомагаючи в питаннях примусового стягнення податків. Така сама кооперація діє між САВ і органами соціального забезпечення, дозволяючи останнім усувати проблеми, пов'язані з шахрайством із соціальними виплатами.³⁴ Більшість персоналу, який працює в САВ або в зв'язку з ним, діє в умовах жорсткої анонімності з міркувань безпеки.

Після виявлення активів, що можуть бути пов'язаними зі злочинною діяльністю, включно з шахрайством, офіцер САВ надсилає запит до суду (не в межах кримінального провадження) на отримання ордеру про заборону продажу відповідних активів. Офіцер Бюро повинен встановити, спираючись на стандарти доказів у цивільних справах (більша вірогідність, тобто встановлення того, що факт є скоріше вірогідним, аніж ні), чи є актив отриманим, прямо або опосередковано, в результаті злочинної діяльності, без необхідності демонструвати прямий зв'язок із предикатним злочином. Звичайно, власник активу має право надати докази зворотного разом із будь-якими іншими окремими заявами, наприклад стосовно права власності або часткової власності на майно. Однак, якщо таке оскарження не задовольняється, суд виконує процедуру видачі постанови про конфіскацію, часто видаючи також наказ про надання документів для розкриття будь-яких інших активів, що знаходяться під контролем фізичної особи. Фінальний крок — це проведення конфіскації й передача активів Державі. У 2021 році міністр юстиції Ірландії заснував Громадський фонд інновацій в області безпеки, метою якого є використання доходів від злочинної діяльності, виявлених САВ, для фінансування нових інноваційних проєктів на підтримку громадської безпеки, намагаючись показати наявність прямого зв'язку між правоохоронними заходами й покращенням безпеки в громадах.³⁵

Цей механізм показав значний успіх: за період з 1996 по 2020 роки САВ повернув приблизно 199 мільйонів євро, з яких 161 мільйон євро були пов'язані з несплатою податків, 32 мільйони євро виявилися доходами від злочинної діяльності й ще 5 мільйонів євро були повернуті від осіб, що зловживали системою соціального забезпечення.³⁶

Колумбія: перша країна, що запровадила вилучення без винесення вироку в Латинській Америці

Колумбійський закон про *extinción de dominio*, який є попередником аналогічного закону в Перу, набув чинності в 1996 році (закон 333/1996), після смерті Пабло Ескобара, й з того моменту пройшов через кілька редакцій. Він широко визнаний «найсильнішою зброєю Уряду Колумбії проти корупції й організованої злочинності»,³⁷ оскільки надає Державі можливість конфіскувати доходи від злочинної діяльності, навіть після смерті злочинця, на підставі несправедливого розподілу між фактичними статками людини й задекларованими доходами. Стверджується, що «Колумбія має нормативну базу, що значно перевищує стандарти, застосовані в цій сфері, й, можливо, є однією з найбільш передових в регіоні в плані вилучення без винесення вироку».³⁸ Наприклад, за купівлі нерухомості рекомендовано переглядати ланцюжок власників майна щонайменше за попередні 20 років, аби перевірити законність права власності в ретроспективі.³⁹

Після низки критичних зауважень, особливо з боку захисників прав людини, Конституційний суд Колумбії виніс рішення щодо особливих повноважень Управління Генерального прокурора, стверджуючи, що правова база *extinción de dominio* є повністю автономною й не залежить від системи кримінального правосуддя. У 2014 році принцип *extinción de dominio* зазнав змін (закон 1708),⁴⁰ що ще більше спростило процедуру, скоротивши її тривалість (яка раніше становила, в середньому, п'ять років)⁴¹ й посиливши захист прав безвинних сторонніх бенефіціарів (які, наприклад, могли не знати про незаконне походження відповідних активів). *Extinción de dominio* зберігає свою автономність і незалежність від інших цивільних, кримінальних або адміністративних процедур. Принцип, за своєю суттю, є речовим і дозволяє, серед іншого, арештовувати засоби злочинної діяльності й активи, одержані незаконним шляхом, рівноцінної вартості (якщо місце знаходження активів, одержаних незаконним шляхом, неможливо встановити). Створена в Колумбії правова база також дозволила ввести позиції спеціалізованих прокурорів, суддів і судів, додатково удосконалюючи реалізацію системи.⁴²

Повернені активи за *extinción de dominio* передаються через *Sociedad de Activos Especiales* (SAE, Спільку спеціалізованих активів)⁴³ до Фонду реабілітації, соціальної інверсії й боротьби з організованою злочинністю (FRISCO), який розподіляє їх

таким чином: 25% органам правосуддя, 25% Управлінню Генерального прокурора й 50% національному Уряд.⁴⁴ За період з 2014 по 2017 роки FRISCO перерозподілив більше 1,5 мільярдів доларів США арештованих і конфіскованих активів,⁴⁵ тоді як вартість активів, арештованих і утримуваних SAE до 2022 року складала більше 5,6 мільярдів доларів США.⁴⁶

Така система сприяла ефективному позбавленню багатьох злочинців їхніх активів, одержаних незаконним шляхом, й одночасно дала змогу фінансувати роботу системи правосуддя, а також задовольнити сотні соціальних і супутніх потреб по всій країні. Це також стало головним чинником відтворення цієї системи у більшості країн Латинської Америки.

3.2. Адміністративна конфіскація

Конфіскацію доходів від злочинної діяльності (а також засобів вчинення злочинів) можна проводити за допомогою різноманітних інших правових механізмів, а також через різні установи (дивіться, наприклад, наведений вище опис порядку координації дій з податковою службою й органами соціального забезпечення в Ірландії). На відміну від механізмів кримінальної або цивільної (речової) конфіскації, які зазвичай вимагають постанови суду, адміністративна конфіскація часто є некарним механізмом, що використовується для арешту активів за «вчинення злочину або адміністративного правопорушення, які не відповідають вимогам кримінального злочину».⁴⁷

Адміністративна конфіскація визначається як: «...процедура конфіскації активів, що використовувалися або були задіяні у вчиненні злочину й були арештовані під час проведення розслідування; найчастіше такі активи з'являються за митними стягненнями на кордоні... й застосовуються, коли характер арештованого активу виправдовує адміністративну конфіскацію (без попереднього розгляду в суді)».⁴⁸

При тому, що адміністративну конфіскацію часто застосовують саме митні органи, вона також можлива в інших адміністративних провадженнях, ініційованих, зокрема, податковими органами. Цей механізм орієнтований на просування ефективного використання ресурсів за рахунок швидкого винесення рішення, усуваючи зайве навантаження на систему правосуддя. Керування активами, що підлягають адміністративній конфіскації, відбувається безпосередньо установою,

яка накладає арешт, зазвичай без втручання органів правосуддя й без потреби в кримінальному звинуваченні.⁴⁹ До активів, які можуть підлягати адміністративній конфіскації відносяться, зокрема, особисте майно, як-от споживчі товари, багаж, ювелірні вироби, предмети мистецтва, меблі, старовинні культурні цінності й незадекларована готівка, що перевищує суми, дозволені для перевезення національним законодавством.⁵⁰

Адміністративна конфіскація – використання й застосування в США

За період з 2014 по 2018 роки Міністерство національної безпеки США (DHS) конфіскувало, за розрахунками, 1,8 мільярдів доларів США у формі готівкових коштів, електронних грошей і автомобілів на території США.⁵¹ Адміністративна конфіскація також має сильну підтримку з боку робочих груп з питань протидії торгівлі наркотиками й відмиванню грошей при Службі імміграційного й митного контролю США (ICE), Бюро митного й прикордонного контролю (CBP) й Секретній службі США (USSS). В серпні 2020 року митниця США в співробітництві з іншими федеральними й місцевими правоохоронними органами арештувала 27 мільярдів доларів США у вигляді незадекларованої валюти, що призначалася для Британських Віргінських Островів.⁵² CBP мало змогу арештувати валюту за нормами законів про масштабну контрабанду готівкових грошових коштів і «недекларування». Враховуючи той факт, що виявлена сума перевищила поріг у 10 000 доларів США, які потребують декларування на в'їзді й виїзді через кордон країни, зазначені кошти на законних підставах вважалися пов'язаними з кримінальною діяльністю.⁵³

Критика

У США кошти, отримані від арешту активів (наприклад, готівкові кошти, арештовані за процедурою адміністративної конфіскації), переводяться у Фонд конфіскації майна, який використовується для фінансування спеціальних програм і робочих груп, сформованих різними федеральними правоохоронними органами. Однак застосування адміністративної конфіскації стало темою суперечок, оскільки

внутрішні розслідування й аудити показали непослідовність її реалізації.⁵⁴ Так під час останнього аудиту, проведеного у 2020 році, перевірялися справи про адміністративну конфіскацію, порушені відділеннями DHS з 2014 по 2018 роки, й було виявлено приклади невідповідності та ймовірного зловживання повноваженнями щодо арешту.⁵⁵

Однак слід зауважити, що існує багато процедурних вимог, спрямованих на захист окремих осіб від зловживань, одночасно не обтяжуючи суди додатковими процесами, в разі коли ніхто не заявляє законні права власності. Такий захист спирається на припущення, що адміністративна конфіскація має базуватися на обґрунтованій підозрі (що має бути належним чином доведена) й має містити, наприклад, жорсткі часові обмеження й вимоги щодо інформування, спрямовані на захист інтересів і прав власників майна.⁵⁶

Намагаючись надалі захиститися від зловживань, DHS, як повідомляється, розробило власні відомчі правила й процедури, що містять використання повідомлень відповідно до Закону про реформування цивільної конфіскації майна (CAFRA) і форм, що відповідають федеральним вимогам про застосування простих формулювань, а також узгоджуються з тлумаченнями щодо розгляду заяв за CAFRA і використання угоди про взаємну відмову від претензій (за такою угодою власник майна відмовляється від права подавати позов проти уряду й вибачає уряду будь-які неправомірні дії). На момент складання проекту цього документу DHS ще не опублікувало ці нові правила.

Італійський кодекс протидії мафії⁵⁷

З другої половини ХХ сторіччя злочини, пов'язані з мафією, є значним викликом для місцевих правоохоронних установ та органів охорони громадського порядку в Італії. Для протистояння зростаючому впливу діяльності, пов'язаної з мафією, й припинення злочинної поведінки поліція Італії розробила складну й надійну правову базу боротьби з мафією. Цей кодекс поєднує кілька профілактичних заходів, що стосуються механізмів конфіскації, а також директиви щодо розпорядження, керування й громадського розподілення активів, заарештованих або конфіскованих на підставі операцій з протидії мафії.

У некарному просторі постанови на арешт можуть видаватися, коли підозрюваний має прямий або опосередкований доступ до відповідних активів і коли статки підозрюваного перевищують його законний дохід і дані податкової декларації. Важливим є те, що фізичні особи зберігають за собою право продемонструвати законність таких активів.⁵⁸

Більше того кодекс протидії мафії дозволяє профілактичну конфіскацію в екстрених випадках, коли існує ризик розсіювання або втрати активів. За таких умов постанова видається до проведення офіційних слухань.⁵⁹ Компетентний судовий орган далі має п'ять днів, щоб винести рішення за таким запитом, який подається відповідною правоохоронною установою. До уваги приймаються такі моменти: 1) власник активів, що є об'єктом профілактичного провадження, не може доказати їхнє законне походження; 2) задекларований дохід фізичної особи є диспропорційно малим відносно її фактичної економічної діяльності; 3) є докази, що вказують на незаконне походження активів. Профілактичні заходи, описані в кодексі протидії мафії, можуть вживатися незалежно від кримінального розслідування й провадження, забезпечуючи прискорення процесу. Припущення, що лежить в основі, є таким, що арешт і конфіскація є базовими інструментами боротьби з організованою злочинністю і мають застосовуватися на підставі умов, які не залежать від вироку кримінального суду й прямого зв'язку між злочинною діяльністю й конкретними активами.⁶⁰ Ці заходи не потребують доказування

відповідальності за злочинну дію. Скоріше, вони потребують загальної оцінки соціальної загрози, яку становить підозрюваний, вказуючи на ймовірність продовження незаконної поведінки.⁶¹ Такі механізми виходять за межі злочинів, пов'язаних із мафією, охоплюючи інші значні правопорушення, як-от відмивання грошей і корупцію. Презумпція, що лежить в основі, полягає в тому, що відповідні активи були отримані в незаконний спосіб, про що свідчить різка невідповідність між легальним задекларованим доходом і фактичними статками підозрюваного.⁶²

За оцінками у 2012 році сума коштів, вилучених в межах превентивної конфіскації, склала 1,2 мільярди доларів США.⁶³ За період з серпня 2020 року по липень 2021 року сума активів, одержаних незаконним шляхом, що були вилучені у злочинних організацій в Італії, склала 1,9 мільярди доларів США.⁶⁴ В серпні 2022 року італійські правоохоронці отримали ордери на конфіскацію активів, вартість яких оцінювалась у 160 мільйонів євро (включно з більш ніж 300 об'єктами нерухомості), у зв'язку з розслідуванням за участі бізнесмена, якого пов'язували з організованою злочинністю.⁶⁵

3.3. Ордери на непояснені статки (ОНС) й визнання необґрунтованими активів (ВНА)

Протягом більш ніж двох десятиліть багато російських олігархів та інших анонімних мільйонерів інвестували свої фінансові активи, одержані незаконним шляхом, у іноземних юрисдикціях, купуючи багатомільйонні будинки, спортивні команди, інформаційні агенції та інші товари.⁶⁶ Це одна з причин, за якими країни створили інноваційні механізми позбавлення злочинців їхніх незаконних статків. Наприклад, у Великій Британії розробили механізм видачі «ордерів на непояснені статки» (ОНС).

Правоохоронні органи можуть звертатися до ордерів на непояснені статки, що були введені Законом про кримінальні фінанси 2017 року, у випадках, коли фактичні статки фізичної особи значно перевищують її задекларовані доходи.⁶⁷ Якщо звинувачувана особа не здатна надати «законне виправдання» цьому факту, суд може видати постанову на конфіскацію відповідних активів.⁶⁸

Реформа, проведена за новим Законом Великої Британії про економічні злочини (ЕСА), також дозволяє видавати ОНС на майно, що знаходиться в керуванні за довіреністю та є частиною інших заплутаних схем власності.⁶⁹ Зважаючи на те, що розслідування щодо відмивання грошей (і відомства, які мають незначний досвід фінансових розслідувань) мають обмежені можливості щодо детального відслідковування трастів, фіктивних компаній і супутніх підприємств, за якими ховаються злочинці, механізм, що дозволяє використання ОНС, переборює деякі з цих перешкод, хоча й так само покладаючи первинний тягар демонстрації наявності непояснених статків на Державу.

Інноваційний механізм видачі ордерів на непояснені статки у Великій Британії – передача повноважень першого рішення до нижчої інстанції

У лютому 2018 року Високий суд затвердив свій перший ордер на непояснені статки. Це сталося менше, ніж за місяць після того, як Національна агенція з боротьби зі злочинністю (NCA) отримала офіційні повноваження подавати заявки на такі ордери. Справа стосувалася майна в Лондоні, яке було придбане компанією, заснованою у Британських Віргінських Островах. Власником цієї компанії був колишній Голова Міжнародного банку Азербайджану Джахангір Гаджієв, якого заарештували й звинуватили у різних тяжких злочинах в Азербайджані.⁷⁰

Високий суд видав за заявкою NCA два ОНС проти жінки Гаджієва, яка, як вважалось, мала, серед іншого, власність у Лондоні загальною розрахунковою вартістю 22 мільйони фунтів стерлінгів.

Апеляція – створення прецеденту

Після видачі ОНС жінка Гаджієва подала апеляцію до Високого суду, посилаючись на п'ять обставин, включно з тим, що вирок Гаджієву був сумнівним з огляду на недоліки судового процесу в Азербайджані й що його складно визначити саме як політично значущу особу (PEP).⁷¹

Апеляційний суд Англії визнав обґрунтованим перший ОНС, створивши потужний прецедент, одночасно продовжуючи провадження в справі. Рішення було сприйняте як значуще для концепції ОНС, що продемонструвало її потенціал як

потужного інструменту фінансових розслідувань. Відповідно до рішення звинувачувана більше не могла подавати апеляції на ордер і мала виконати його вимоги та надати NCA фінансові дані й інформацію стосовно майна, на яке був виписаний ОНС.⁷²

Коли можна звертатися по ОНС у Великій Британії?

1. Коли є обґрунтована причина вважати, що:

- a) відповідач володіє відповідними активами;
- b) вартість активів перевищує 50 000 фунтів стерлінгів.

А також

2. Коли є обґрунтовані підстави підозрювати, що:

- a) законний дохід відповідача є недостатнім для отримання активів або
- b) активи були отримані в незаконний спосіб.

А також

3. Відповідач є політично значущою особою, або є обґрунтовані підстави підозрювати, що відповідач або особа, пов'язана з ним, є чи були задіяні в серйозному злочині (в Великій Британії чи в іншій країні).

Важливо підкреслити, що механізм ОНС окреслює належний процес, що надає відповідачеві достатній період часу для відповіді на питання й заперечення висунутих претензій щодо незаконності одержання активів шляхом пред'явлення свідчень і документів. Неспроможність скористатися цим процесом без вагомої причини призводить до припущення, що майно можна повернути.⁷³ Крім того, процедура містить додаткові процесуальні заходи, що дають відповідачу можливість оскаржити видачу ОНС, як-от, наприклад, можливість пред'явити нові докази на підтвердження законності придбання активів.

Подібно до ОНС у Великій Британії Україна запровадила механізм визнання необґрунтованими активів (ВНА), що спрямований на непояснені статки державних службовців або осіб, які з ними пов'язані. Цей механізм, створений для захисту належного процесу й запобігання перекладанню тягаря доказування, стає все більш розповсюдженим і служить цінним інструментом вирішення питань щодо непояснених статків.

Україна

В Україні визнання необґрунтованими активів застосовується з метою переслідування непояснених статків у некарному просторі, так само як і за кримінальними справами, коли суд не має можливості винести вирок. Це відбувається, коли статки певної особи значно перевищують його легально задекларовані доходи. Виконання ВНА веде до конфіскації й повернення відповідних непояснених статків, включно з вилученням, за необхідності, майна на рівнозначну суму.⁷⁴

Стандартом доказу є більша вірогідність (тобто Держава має спочатку доказати, що відповідний актив скоріше перевищує задекларований дохід, аніж ні) й суб'єктами ВНА є державні службовці, а також люди, які мають прямі або непрямі зв'язки з державним службовцем,⁷⁵ хоча можна обґрунтувати застосування ВНА також і до осіб, не пов'язаних з державною службою, адже приватні особи так само можуть мати непояснені статки.

За наявними повідомленнями з моменту введення (й у світлі відсутності його зворотної дії) ВНА було використано у шести справах, за трьома з яких Вищій антикорупційний суд України успішно виніс вирок.

За однією справою вартість активів складала приблизно 2,3 мільйони гривень і більше 35 000 доларів США було переведено до державного бюджету; за другою справою вартість нерухомості й земельних ділянок складала близько 2,37 мільйонів гривень, які було переведено до державного бюджету; й за третьою справою активи вартістю більше одного мільйона гривень також було переведено до державного бюджету.

Головними моментами використання процедури ВНА є те, що:

- вона може застосовуватися до активів вартістю більше одного мільйона гривень⁷⁶ і
- вона може застосовуватися як у речових справах, так і у справах проти особи. Проти особи для державних службовців і речові для активів (за повідомленням відомого власника про порушення справи).

І в разі ОНС, і в разі ВНА справи, знову ж таки, розглядаються значно швидше, ніж кримінальні провадження (щонайменше відносно остаточного рішення щодо активів), і, з усіх практичних боків, завершуються успішним вилученням незаконно отриманих (або незаявлених) активів з рук тих, хто, ймовірно, є задіяним у злочинній діяльності (або отримує прибуток від неї). Додаткова перевага полягає в тому, що Держави стають більш гнучкими щодо демонстрації збентеженій громадськості того, що злочинність не окупається.

Однак, незважаючи на положення ОНС у Великій Британії, їх застосування від січня 2018 року залишається обмеженим. На момент складання проєкту цього дослідження, тобто за період із січня 2018 року по лютий 2022 року, було видано лише дев'ять ОНС у чотирьох справах⁷⁷. Крім того, оцінка ризиків, проведена Урядом Великої Британії в грудні 2020 року, показала, що з 2017 року кількість випадків відмивання грошей, скоріше за все, збільшилася, що вказує на те, що ОНС поки що не має суттєвого впливу на усунення незаконних активів, на відміну від ірландської моделі цивільної конфіскації, яка демонструє більшу ефективність у боротьбі з фінансовими злочинами.⁷⁸

Критики також підкреслюють, що механізм ОНС поки що не застосовувався до складних справ, коли звинувачуваний є частиною або має потужні зв'язки з іноземним урядом, як, наприклад, власники тисяч одиниць багатомільйонної нерухомості в Лондоні.⁷⁹ Хоча Велику Британію слід відзначити за впровадження ОНС (і багатьом юрисдикціям слід задуматися над відтворенням подібного механізму), ступінь цілеспрямованого застосування цього засобу залишається надважливою.⁸⁰

Такі механізми не мають обмежуватися непоясненими статками державних службовців, адже цілком природно те, що особи, не пов'язані з державною службою, також можуть бути залученими до діяльності, що продукує незаконні доходи. Більше того, якщо засіб направлений просто на повернення непояснених статків (активів) і якщо суд не має юрисдикції позбавляти осіб свободи або визнавати їх винними у вчиненні злочину, також немає підстав якимось чином пов'язувати такі механізми з кримінальними провадженнями. Однак державні прокурори й, найчастіше, судді стикаються із труднощами в розумінні таких механізмів. Багато суддів просто навчені, що арешт і конфіскація входять винятково до сфери кримінального правосуддя, хоча існують інші некарні типи арешту й конфіскації, що зазвичай відбуваються з межами цієї сфери (наприклад, за митними й податковими провадженнями).

3.4. Податкові провадження

У багатьох випадках внаслідок непрозорості й оманливого характеру кримінальної діяльності прокурори можуть бути не в змозі встановити чіткий зв'язок між підозрюваним і можливими вчиненими злочинами, що ускладнює кримінальне переслідування або доступ до цивільної конфіскації чи механізмів вилучення непояснених статків.

Незалежно від можливості успішного переслідування злочинів, що надають дохід, слідчі завжди мають бути готовими передати певні аспекти справи податковим органам і мають налагодити тісну співпрацю з такими органами. У юрисдикціях, що демонструють високий показник успішного повернення активів, отриманих незаконним шляхом, поліція та/або прокуратура встановили канали для координації дій і передачі справ з податковими органами (наприклад, у деяких юрисдикціях більше 90% незаконно отриманих і часто незадекларованих або не в повному обсязі задекларованих активів, повертають саме через передачу справ до податкових органів).

Ефективне використання податкового законодавства для конфіскації активів у Франції

Джером Каюзак, призначений у 2012 році колишнім президентом Франції Олландом міністром фінансів, отримав завдання щодо боротьби з ухилянням від сплати податку на розкіш. Однак невдовзі після цього призначення, у 2013 році, Каюзака звільнили з посади на підставі повідомлень, що з'явилися на одному з вебсайтів розслідувань, в яких йшла мова про зв'язок міністра з секретними офшорними банківськими рахунками в Швейцарії та Сінгапурі, де зберігалися 3,5 мільйони євро.⁸¹

Пізніше Каюзака звинуватили в шахрайстві з податками й відмиванні грошей та винесли постанову про сплату приблизно 2,3 мільйонів євро несплачених податків, тоді як його колишня дружина отримала два роки ув'язнення за роль, яку вона відігравала в цій схемі.⁸² Ця справа не тільки продемонструвала, що тісна співпраця між країнами (тобто Францією, Швейцарією й Сінгапуром) допомагає в розслідуванні й винесенні вироку злочинцям, але й висвітлила способи застосування податкового законодавства з метою повернення активів, отриманих незаконним шляхом. Справа є прикладом того, як податкові органи

можуть допомагати правоохоронцям в поточних розслідуваннях і як податкове законодавство може використовуватися для боротьби з корупцією й хабарництвом, а також для вирішення питань повернення вкрадених активів.

Хоча у багатьох юрисдикціях ухилення від сплати податків вважається злочином і може переслідуватися в порядку кримінального судочинства, важливо розуміти, що податкові органи можуть застосовувати свої адміністративні повноваження для арешту незадекларованих активів, незалежно від того, чи здатний буде прокурор досягти засудження особи в справі про ухилення від сплати податків. Яскравим прикладом є Аль Капоне, горезвісний чиказький гангстер, який отримав підозри у вчиненні вбивств, здирництві й незаконному виробництві алкоголю. Однак у суді прокурор не зміг довести причетність Аль Капоне до цих злочинів (часто через брак свідків, бажаючих говорити в суді), проте довів його провину в ухиленні від сплати податків.⁸³

Раціональне залучення податкових органів і порушення кримінальних справ про ухилення від сплати податків або інші форми фінансових махінацій (як-от маніпулювання операціями за рахунками компанії або із вартістю активів, доходами та витратами у фінансовій звітності з метою заниження оподаткованої бази або завищення витрат, що не оподатковуються) можуть бути інструментами арешту й конфіскації активів, одержаних незаконним шляхом.

Більше того, податкові органи можуть суттєво допомогти слідчим у кримінальних справах, проводячи фінансові перевірки щодо підозрілих рахунків і банківських записів. Австралія й США, а також Ірландія входять до числа юрисдикцій, що прийняли інноваційні й корисні податкові закони для боротьби з організованою злочинністю⁸⁴. Крім прокурорів, які передають певні фінансові аспекти справ податковим органам, податківці, в свою чергу, повинні мати повноваження й стимули для обміну інформацією, яку вони отримують під час перевірок, із правоохоронними органами. Ця інформація може бути вирішальною в переслідуванні за кримінальними справами про корупцію, хабарництво, зловживання службовим положенням, відмивання грошей і, звісно, ухилення від сплати податків. Фінансові слідчі можуть звертатися по допомогу в питаннях непояснених статків не тільки до податкових органів, але й до інших установ, як-от органів соціального забезпечення, чії бази даних містять відомості про декларації громадян щодо їхніх статків (див. нижче).

3.5. Повернення активів і програми соціального забезпечення

Нещодавні успішні приклади повернення активів містили складову міжвідомчої координації серед слідчих/прокурорів і посадових осіб, що мають доступ до баз даних соціального забезпечення. Це логічно, враховуючи, що особи, підозрювані у відмиванні грошей або інших злочинах, що генерують прибуток, також можуть бути задіяні в махінаціях із соціальним забезпеченням. Такі підозрювані можуть незаконно заявляти про низькі доходи, аби отримати доступ до соціального забезпечення.

У цьому контексті слідчим буде легше продемонструвати суду, що фактичні активи особи значно перевищують її заявлений дохід, і таке твердження можна підкріпити даними з бази даних соціального страхування. Особи, що шукають доступу до субсидій за програмами соціального забезпечення, мають декларувати свій дохід, який часто повинен бути нижчим певного порогу. Ця інформація є особливо корисною у випадках, пов'язаних із «непоясненими статками» або «невиправданим збагаченням», а також із ухилянням від сплати податків. Багато програм соціального забезпечення мають власні механізми повернення пільгових коштів, отриманих неналежним чином, і такі механізми є адміністративними за своєю природою, отже не потребують тривалого кримінального розгляду. Тому поліція, прокурори та інші посадові особи, які, з багатьох причин, можуть зіштовхуватися з перешкодами в переслідуванні за кримінальними справами щодо повернення активів, можуть на регулярній основі координувати свої дії з органами соціального забезпечення для підвищення ефективності повернення активів через зазвичай більш швидку адміністративну процедуру.

Ця динаміка підкреслює важливість доступу до численних відомчих баз даних (наприклад, до реєстру підприємств, земельного кадастру, реєстру автомобілів, податкової бази даних, бази даних соціального забезпечення, бази даних про судимості) під одним дахом. Це дає слідчим більш широкую картину активів особи разом із іншими особами, які, як відомо, з нею пов'язані, та/або членами сім'ї, враховуючи, що більшість тих, хто відмиває гроші, не роблять це під власним іменем. Насправді, можливість мати міжвідомчу картину чиїхось активів часто веде до виявлення інших осіб, які можуть бути залучені до злочинного підприємства.

Офіцери Бюро соціального забезпечення (ОБСЗ) Ірландії

Маючи обов'язок розслідувати й визначати правочинність програм соціального забезпечення щодо осіб, залучених до кримінальної діяльності, ОБСЗ провели численні розслідування в 2022 році на загальну суму більше п'яти мільйонів євро. З них більше 700 000 євро було зекономлено за рахунок відмови у виплатах особам, яких визнали такими, що не мають на них права. Решту більше чотирьох мільйонів євро склали надмірні виплати, які ОБСЗ могли повернути.⁸⁵

В одному показовому прикладі ОБСЗ виявили непояснені статки за місцем проживання отримувача допомоги по безробіттю та його подруги, яка отримувала виплати як мати-одиначка. У них знайшли 70 000 євро готівкою, розкішні ювелірні вироби (включно з дизайнерським годинником) і розкішну Audi Q7 вартістю близько 72 000 євро на момент купівлі. Розслідування також виявило раніше незаявлені банківські рахунки на ім'я особи з непоясненим депозитом в розмірі 85 000 євро на одному з них. В результаті допомога по безробіттю була скасована ретроактивно, починаючи з 2009 року, що призвело до переплати в розмірі 125 000 євро. Так само допомогу для одинокої матері також було скасовано ретроактивно, внаслідок чого надмірна оплата, що підлягала поверненню, склала 27 000 євро.⁸⁶

3.6. Угода зі слідством, примирення сторін або інші позасудові врегулювання

В контексті повернення активів спеціалісти добре знають, що кримінальне судочинство з подальша видача остаточної постанови про конфіскацію активів часто тривають роками. У випадках, що стосуються складного відмивання грошей, такі справи можуть розглядатися, щонайменше, кілька років, витягуючи кошти й чималі ресурси (а також гроші платників податків) з Держави.⁸⁷ Такі тривалі провадження також можуть впливати на утворення громадської думки про то, що «правосуддя» є повільним і неефективним. Практичні спеціалісти також

повідомляють, що тривалі процеси дають більше часу й можливостей звинувачуваним (які мають гроші або вплив) підкупити правоохоронців або суддів, особливо у країнах з високими показниками корупції та/або недостатнім дотриманням принципу верховенства права.

Концепція угоди зі слідством або позасудового врегулювання є широко використовуваним механізмом у контексті повернення активів.

Угода зі слідством, яку у багатьох країнах часто називають «примиренням сторін», – це практика, за допомогою якої прокурори можуть досягати угоди зі звинувачуваним в обмін на більш легкий вирок. Теорія, що є часто виправданою й практичною в світлі великого навантаження на суди й прокурорів, полягає в тому, що такі угоди можуть зменшити тягар доказування й витрати Держави на просування кримінального розгляду, надаючи звинувачуваному можливість отримати скорочену справу й менше покарання, яке іноді може становити не більше терміну попереднього затримання (або, можливо, умовне покарання за умови, що звинувачуваний відповідає певним критеріям, що передбачені законом, як-от доказ наявності доходної діяльності, на певний період часу).⁸⁸ Практика угоди сторін зазвичай, хоча й не завжди, застосовується до злочинів, ненасильницького характеру. В контексті повернення активів звинувачуваний в обмін на відшкодування Державі (або надання прокурорам достовірної інформації щодо активів, одержаних незаконним шляхом іншими особами) може або отримати менше покарання, або бути звільненим від покарання взагалі.

Угода зі слідством (яка все ще, на жаль, не використовується в багатьох юрисдикціях), все ж таки, набула популярності щонайменше в 47 країнах, які ратифікували механізм скасування розгляду за умови досягнення угоди зі звинувачуваним.⁸⁹

У США науковці підраховали, що від 90 до 95 відсотків всіх судових розглядів проходять через угоду зі слідством.⁹⁰ Ця практика дозволяє прокурорам зменшити витрати державних ресурсів для вирішення справ, одночасно отримуючи взаємоприйнятний результат зі звинувачуваним. За правильного застосування угода зі слідством може використовуватися не лише для прискорення процесу, але й як метод забезпечення повернення активів.

Успішне застосування примирення сторін у Єгипті⁹¹

В частині технічних експертних рекомендацій, наданих Єгипту, Міжрегіональний науково-дослідний інститут ООН із питань злочинності та правосуддя (ЮНІКРІ) радив владі країни дослідити застосування примирення сторін як засобу повернення частини фондів, викрадених колишнім високопосадовцем.

У 2016 році в спробі повернути 5,8 мільярдів єгипетських фунтів була підписана угода про примирення сторін між Управлінням незаконних доходів Єгипту та Хусейном Салемом (колишнім радником Президента). Салем погодився повернути 78% своїх активів, включно з численними віллами (принаймні вісьма) в курортній зоні Шарм-ель-Шейха, акціями кількох компаній і готівкою, єгипетській владі в обмін на імунітет від переслідування й дозвіл повернутися в Єгипет.

Салем був засуджений заочно до 25 років ув'язнення за різні злочини, включно з незаконним привласненням. Водночас текст угоди про примирення сторін передбачав подальшу відмову від переслідування, розморожування решти активів Салема й вилучення його імені зі списків розшукуваних осіб в Єгипті.

Хоча цю угоду називали найбільшою угодою такого типу в Єгипті, лунали критичні висловлювання щодо таких угод як засобу довгострокового стримування. Серед інших аспектів, висувалися аргументи про те, що процес примирення сторін має бути підданим більш жорстким обмеженням. Кожна справа є унікальною, і в цьому випадку критики наполягали на необхідності збереження певного терміну ув'язнення. Менше з тим, з перспективи повернення активів, шансів на таке повернення без використання угоди зі слідством з боку Єгипту було дуже мало.

Деякі важливі зауваження, які можна зробити на підставі фактичних справ щодо примирення сторін або угоди зі слідством:

- Прокурори повинні обов'язково розкривати всі докази, які можуть бути на користь звинувачуваного, незалежно від того, чи звертався звинувачуваний з вимогою про це. Це є гарантією того, що звинувачуваний поінформований про будь-які докази на виправдання, які можуть вплинути на його рішення щодо погодження на примирення сторін або угоду зі слідством.

- Це очевидно, але необхідно запровадити механізми, що запобігають нав'язуванню угоди зі слідством з боку прокурорів або поліції шляхом погроз нанесення фізичної шкоди або застосування психологічного тиску, що руйнує волю звинувачуваного. Без таких запобіжних механізмів достовірність примирення сторін або угоди зі слідством може ставитися під сумнів, призводячи до потенційного порушення прав людини.
- Щоб уникнути ризику примусу, адвокату звинувачуваного необхідно надати можливість ретельно пояснити своєму підзахисному ті злочини, що йому інкримінуються, перш ніж звинувачуваний прийме рішення визнати провину або вступити в угоду зі слідством.
- Використання примирення сторін для повернення активів має відбуватися за принципом відшукування золотієї середини між припиненням злочинної діяльності й просуванням ефективного розгляду справ для Держави, так само як і для звинувачуваного. Однак те, чи буде такий процес дійсно втілювати правосуддя, залежатиме від країни й конкретних обставин. Наприклад, відомі звинувачувані, як-от колишні міністри, залучені до корупційних схем, або кримінальні авторитети, що контролюють багато напрямків злочинної діяльності, повинні мати обмежений доступ до подібних угод або не повинні мати змогу повністю уникнути ув'язнення через такі угоди.

3.7. Розширена конфіскація

Низка юрисдикцій запровадила «розширену конфіскацію» як цінний інструмент повернення активів, одержаних незаконним шляхом. У більшості юрисдикцій розширена конфіскація – це ситуація, коли звинувачуваний засуджується за певний серйозний злочин, що дає дохід, а суд потім може видати постанову, згідно якої всі активи, отримані звинувачуваним, скажімо, протягом останніх п'яти або десяти років,⁹² вважаються такими, що були отримані незаконно, якщо звинувачуваний не може продемонструвати протилежне. Розширена конфіскація унікальна тим, що активи, які таким чином вважаються отриманими незаконно, не мають бути пов'язаними з будь-яким конкретним злочином, і, виходячи із серйозності первинного злочину, за який звинувачуваного було засуджено, тягар демонстрації законного походження активів перекладається на самого звинувачуваного, принаймні відносно обмеженого нещодавнього періоду часу.

Парламент і Рада Європи прийняли статтю 5(1) Директиви 2014/42/EU щодо розширеної конфіскації, яка вимагає від Держав-Членів проводити конфіскацію майна, що належить засудженій особі, коли: (i) злочин великою мірою надає можливості для економічної вигоди й (ii) обставини справи вказують на те, що майно отримано внаслідок вчинення кримінальних дій.⁹³

Нідерланди – успішне застосування розширеної конфіскації

Навесні 2012 року SBM Offshore N.V., нідерландський виробник обладнання для шельфового буровлення нафтових свердловин, ініціював внутрішнє розслідування щодо неприйнятних платежів на ім'я закордонного торгового агента в обмін на гарантію переваг або збереження бізнесу з державними нафтовидобувними компаніями.⁹⁴ В результаті SBM Offshore N.V. з'ясувала, що від 2007 до 2011 року цей закордонний торговий агент отримав близько 200 мільйонів доларів США за свої послуги.⁹⁵ Значна частина цих платежів біла спрямована в Екваторіальну Гвінею, Анголу й Бразилію й складала хабарі.

Для гарантії некупності злочину нідерландська правова система встановлює процедуру розширеної конфіскації. Керуючись цією процедурою, суддя може винести окреме рішення й примусити обвинувачуваного до вилучення незаконно отриманої фінансової вигоди на користь Держави за період шести років до вчинення злочинної дії.⁹⁶ За такої форми розширеної конфіскації всі надбання й витрати, зроблені протягом шестирічного періоду, підлягають вилученню за відсутності ознак того, що вони були придбані у законний спосіб. Необхідності доказувати, незаконність придбання немає.⁹⁷

SBM Offshore N.V. погодилася на угоду зі Службою державного прокурора Нідерландів, ухваливши виплату 240 мільйонів доларів США.⁹⁸ Сума складалася з 40 мільйонів доларів штрафу й 200 мільйонів доларів виплат за статтею 36е Кримінального кодексу Нідерландів щодо незаконної вигоди, яку компанія отримувала роками.⁹⁹ Ця справа не тільки підкреслила прагнення Нідерландів до боротьби з корупцією за кордоном, але й стала одним з яскравіших зразків застосування розширеної конфіскації за всю історію країни.

Так само, як і в разі з іншими механізмами конфіскації, тягар доказування залежить від юрисдикції.¹⁰⁰ Наприклад у Нідерландах, Естонії та Кіпрі після засудження звинувачуваного в певному серйозному злочині, що надає дохід, суди можуть «презюмувати», що його інші активи також отримані через злочинну діяльність. В Австралії розширена конфіскація припустима, тільки якщо вона є «доцільною припускати».¹⁰¹ Крім того, в різних державах може застосовуватися різний період часу, як-от шість років до вчинення злочину в Нідерландах, п'ять років до винесення звинувачувального вироку в Бельгії, Угорщині, Португалії й Румунії й десять років до винесення звинувачувального вироку в Болгарії.¹⁰²

Також необхідно приймати до уваги права людини. Державам слід утриматися від арешту або конфіскації предметів першої необхідності, включно з доступом до житла, їжі, медичних послуг, забезпечення дітей та засобів до існування. Деякі Держави вирішують це питання вводячи універсальне застереження в правову базу, що дає судам можливість утримуватися від конфіскації активів, що вважаються одержаними незаконним шляхом, якщо це призведе до «невідповідної шкоди» залученим сторонам. Таке універсальне застереження виявилось корисним майже в усіх формах конфіскації, карних і некарних.

3.8. Конфіскація за вартістю (конфіскація еквівалентної вартості)

Конфіскація за вартістю — це конфіскація активів, вартість яких дорівнює вартості тих активів, що були одержані через злочинну діяльність. В певних країнах ця форма застосовується, коли активи еквівалентної вартості безпосередньо не пов'язані зі злочином, за який правопорушника було засуджено, але все ж мають зв'язок із певною формою злочинності, як-от через постанову про розширену конфіскацію. Конфіскація еквівалентної вартості визначена в статті 12(1)(а) Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності.¹⁰³

В деяких юрисдикціях суд може вимагати від прокурорів демонстрації того, що вони вжили всіх розумних заходів для ідентифікації активів, пов'язаних зі злочинною діяльністю, але не змогли встановити їхнє місцезнаходження. Або суд може вимагати доказів того, що звинувачуваний витратив або іншим чином позбувся активів, як-от програв їх у азартні ігри. Однак все більша кількість юрисдикцій відмовляються від цієї вимоги. Наприклад, після винесення вироку суд може просто видати ордер, що вимагає конфіскації будь-яких активів, що належать звинувачуваному, на суму, що дорівнює вартості активів, одержаних

незаконним шляхом, незалежно від наявності безпосереднього підтвердження того, що такі активи були придбані через злочинну діяльність.¹⁰⁴

У цьому контексті конфіскація за вартістю відповідає, щонайменше, моральному імперативу усунення будь-якої вигоди, яку звинувачуваний міг отримати, витрачаючи або іншим чином позбуваючись активів, одержаних незаконним шляхом, завдяки конфіскації таких активів. Звичайно, конфіскацію за вартістю можна поєднувати з іншими заходами, як-от угодою зі слідством (примиренням сторін) чи згодою обвинувачуваного передати активи Державі (незалежно від того, чи одержані вони незаконним шляхом) в обмін на врегулювання справи. На думку ЄС, впровадження систем конфіскації БВВ, як-от конфіскації за вартістю, разом із розширенням переліку правопорушень, що охоплюються такими механізмами, надасть Державам-Членам змогу підвищити показники повернення активів і більш ефективно позбавляти злочинців їхніх незаконних статків.¹⁰⁵

Однак недоліком конфіскації за вартістю, так само як і інших форм конфіскації на підставі кримінального права, є необхідність порушення кримінальної справи, яка може бути тривалою (часто по кілька років) на відміну від цивільної конфіскації, процедура якої досягає завершення зазвичай протягом одного року.

Незалежно від існування цивільної конфіскації в певній юрисдикції, в цілому, розумно надавати прокурорам повноваження застосовувати конфіскацію за вартістю й заохочувати суддів видавати відповідні постанови.

Хоча, в ідеалі, конфіскація за вартістю має бути фундаментальним компонентом політики й практики кримінального правосуддя будь-якої країни, її фактичне застосування значною мірою залежить від конкретної юрисдикції. На жаль, деякі юрисдикції обмежують перелік злочинів, до яких може застосовуватися така форма конфіскації. Інші все ще вимагають прямого зв'язку між всіма конфіскованими активами й конкретним злочином, що суперечить моральному імперативу позбавлення злочинців фінансової вигоди від їхніх активів, отриманих внаслідок злочинної діяльності. Розглянемо сценарій, в якому звинувачуваний вже витратив або позбувся активів, одержаних незаконним шляхом, скажімо, програв у азартні ігри, витратив на секс-послуги або придбав предмети розкоші, що пізніше були визнані такими, що не мають жодної цінності.¹⁰⁶ Чи є це справедливим або виправданим у такому випадку вилучити у звинувачуваного інші активи відповідної вартості?

Ці відмінні критерії становлять значні перешкоди для міжнародної співпраці в області повернення активів і можуть помітно гальмувати або повністю унеможлиблювати досягнення успіху в справах з повернення.

Визнаючи ці виклики, Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності статтею 12 заохочує до прийняття конфіскації за вартістю. Таке прийняття сприятиме більшій гармонізації законодавства щодо конфіскації за вартістю в різних юрисдикціях.¹⁰⁷

3.9. Конфіскація на підставі унікальності майна

У багатьох випадках певні обставини можуть виправдовувати або вимагати конфіскації конкретного майна, як-от предметів культурного надбання, отриманих незаконним шляхом, що часто не мають грошової вартості, яку можна визначити кількісними методами, або активи, що мають потенційно змінний характер (наприклад, віртуальні активи). У таких сценаріях конфіскація активів може відбуватися на підставі конкретного майна (як-от, предмету культурного надбання або унікального об'єкту нерухомості чи витвору мистецтва), яке є предметом судового провадження, або на підставі конфіскації й продажу таких унікальних активів з метою виплати суми, встановленої рішенням суду.¹⁰⁸ Конфіскація на підставі унікального майна може застосовуватися для арешту майна, що є продуктом злочинного акту, або засобом, який використовувався для його вчинення.¹⁰⁹

В деяких юрисдикціях така форма конфіскації все ще вимагає кримінального засудження й часто обмежується активами, що зареєстровані на ім'я звинувачуваного або іншої особи чи підприємства, щодо яких Держава довела дотичність звинуваченого як бенефіціарного власника. Однак встановлення зв'язку між конкретним елементом майна і правопорушенням, що лежить в основі, може бути проблематичним. Правопорушники часто ховають або маскують незаконне походження таких активів шляхом конвертації, передачі або змішування з легальними активами. Крім того, деякі активи можуть зазнавати ризику розсіювання.¹¹⁰ Так само, доказати, що звинувачуваний є фактичним «бенефіціарним власником» активу, зареєстрованого на ім'я іншої людини або підприємства, є досить складним, оскільки люди, що займаються відмиванням грошей, зазвичай уникають прямої власності.

Повернення вкрадених або розграбованих культурних артефактів до країни їхнього походження стає темою, що викликає все більшу стурбованість. Країни, спустошені війнами або колонізовані, виборюють своє право власності й наполягають на поверненні культурних артефактів, що зберігаються в музеях або приватних колекціях. Правоохоронні органи й політики перерозподіляють ресурси на повернення крадених активів, розглядаючи культурний спадок як базове право людини. Окрім того, що це є «війною з культурою», торгівля викраденими артефактами (наприклад, із Сирії й Іраку) виявляється потужним джерелом доходу для терористичних угруповань.¹¹¹

«Голова жінки під вуаллю»: США, Лівія й успішне повернення унікального предмету культурного надбання

В січні 2022 року Лівія святкувала повернення «Голови жінки під вуаллю», старовинної мармурової скульптури вартістю більше одного мільйона доларів США.¹¹² Повернення відбулося завдяки угоді зі слідством (дивіться розділ вище), у якій удаваний мільярдер Майкл Стейнхардт передав численні викрадені артефакти, що до цього на правах оренди виставлялися у музеях або були частиною його приватної колекції, в обмін на уникнення кримінального покарання.¹¹³ «Голова жінки під вуаллю» була першою зі 180 предметів антикваріату, оціночна вартість яких склала близько 70 мільйонів доларів США, арештованих владою США й зрештою повернутих до місця їхнього походження в сучасній Лівії.¹¹⁴

Угода між владою США та Стейнхардтом стала каталізатором для безперешкодного й швидкого повернення численних артефактів до кількох країн, включно з Грецією, Італією, Йорданом, Ліваном, Лівією й Туреччиною. Ця угода проклала шлях для їхньої прискореної репатріації, яка інакше могла би затриматися через тривалу процедуру утримання доказів під час кримінального провадження.¹¹⁵

Повернення «Голови жінки під вуаллю» разом із кількома іншими цінними артефактами до країн їхнього походження стало першим кроком до поєднання безцінних культурних шедеврів з їхньою батьківщиною, а отже до поєднання людей та їхньої спадщини. Вилучення цих 180 артефактів також стало одним із найбільших повернень активів культурного надбання й нагадуванням колекціонерам і музеям, які нехтують ретельною перевіркою законності походження таких активів. Це ще раз підкреслило підвищене прагнення влади

розслідувати, арештовувати й конфісковувати активи, що є унікальними. Це є особливо доцільним на тлі постійних дискусій про те, як службові злочини можуть, прямо або опосередковано, фінансувати тероризм, а також з огляду на заклик до вирішення проблеми колоніального грабунку предметів культури, який стає все гучнішим.

На відміну від системи конфіскації за вартістю, конфіскація на підставі унікальності майна навмисно відкидає всі дебати про конкретну вартість активу — оцінювати вартість відповідного активу не має потреби. Це є істиною не тільки щодо предметів культурного надбання, але й щодо певних унікальних активів, як-от витворів мистецтва, рідких брильянтів або, в деяких випадках, унікальних зразків нерухомості. Якщо актив не становить особливої культурної цінності, його часто продають. Іноді виручка від продажу йде на користь жертвам злочину, вчиненого звинувачуваним, або все частіше спрямовується на першочергові потреби розвитку. Щодо унікальних предметів культурного доробку, то вони зазвичай не ліквідуються. Навпаки, як ми бачимо в кількох надбань, вони передаються до національного музею країни, з якої вони походять. На практиці для цього часто застосовується передача таких активів через посольство країни, з якої їх було вивезено, яке координує процес їхнього повернення.

Конфіскація на підставі унікальності майна часто стає первинним ресурсом у справах про предмети культурного надбання, одержані незаконним шляхом. Предмети культурного надбання мають велике емоційне значення для регіональної або державної спадщини, отже прокурори мають завжди про це пам'ятати й вживати додаткових засобів перестороги під час роботи з такими активами та їхнього зберігання. Для Держав, що зазнали значних втрат культурного надбання внаслідок конфлікту, грабунку, надмірної корупції й колоніальної політики, цей аспект стає ще більш критичним. Він також накладає більш важкий і необхідний тягар, можливо обґрунтований, на національні музеї й менші мистецькі галереї у всьому світі, який вимагає від них досліджувати походження експонатів у їхніх колекціях і на випередження звертатися до органів влади, якщо таке походження неможливо достеменно визначити. Відповідно це підкреслює негайність вимоги до кожної країни щодо контролю ймовірності існування викрадених предметів культурного доробку в їхніх юрисдикціях, зокрема в музеях, менших галереях або приватних колекціях, оскільки придбання таких активів часто пов'язане з фінансуванням тероризму та іншими серйозними

злочинами. Отже арешт і конфіскація таких активів набувають все більшого значення.

4.

**Аспекти невинності
третьої особи
(сторонні «сумлінні
бенефіціари»)**

У карному, так само як і у некарному контексті під час арешту й конфіскації активів важливим є забезпечення прав третіх осіб, які діяли сумлінно. Сторонні сумлінні бенефіціари повинні мати законне право на отримання повідомлення про початок провадження з арештом і конфіскацією активів, у яких вони можуть законно заявляти свою долю.

У сценаріях, коли торговець наркотиками використовує свої прибутки для придбання нерухомості, а потім продає її третій особі, яка може бути несвідомою про її незаконне походження, така третя особа, якщо вона діяла сумлінно, повинна мати право продемонструвати суду сумлінність своїх вчинків. Зокрема це може бути надання доказів того, що третя особа не могла знати, що продавець є торговцем наркотиками й що вона заплатила справедливу ринкову вартість за це майно. Правова база в кожній країні має дозволяти суду приймати до уваги обставини навколо придбання майна. Наприклад, якщо третя особа виявляється братом/сестрою або діловим партнером наркоторговця, її «сумлінність» як бенефіціара, зрозуміло, піддається сумніву. Так само, якщо ринкова вартість майна складає, скажімо 100 000 доларів США, а третя особа купує його за 5000 доларів або не може надати підтвердження банківського переказу на сплату покупки, знову виникають сумніви щодо сумлінності. Проте якщо суд задоволений наведеними доказами сумлінності третьої особи, він може видати постанову про збереження її права власності на відповідне майно.

Хто такий «сумлінний сторонній бенефіціар»? Сполучені Штати Америки проти Мелісси Сінгх¹¹⁶

Справа проти Девіда Ніколла, колишнього президента біологічної діагностичної лабораторії в штаті Нью-Джерсі, створила прецедент з повернення активів і прав третьої особи. Лабораторія, де робили аналізи крові, перетворилася на центр хабарництва та схем відкатів, за якими лікарі отримувати хабарі за направлення зразків пацієнтів саме до цієї лабораторії. В частині угоди зі слідством, що відбулася після кримінального провадження, всі права й долі власності на майно, включені до списку на конфіскацію, разом із кооперативним житлом на Мангеттені, були оцінені приблизно у 700 000 доларів США.

Кооператив на Мангеттені був придбаний Меліссою Сінгх, романтичною партнеркою Ніколла, а гроші на нього дав Ніколл, отримавши їх з незаконної діяльності компанії. Незважаючи на те, що вона була єдиною власницею майна й

утримувачем права на момент провадження, Сінгх подала до суду заяву третьої особи, наполягаючи на тому, що Ніколл ніколи не контролював цей об'єкт.

Окружний суд відхилив апеляцію Сінгх, головним чином, через доказаний факт, що гроші, використані для придбання кооперативу, були подаровані їй звинувачуваним, тобто Ніколлом, який отримав свої статки незаконним шляхом. Ці докази вказували на те, що, купуючи майно, Сінгх не діяла сумлінно (не була сумлінною невинною третьою особою).¹¹⁷

Можливі й інші сценарії, наприклад, коли звинувачуваний помирає під час кримінального провадження і його активи переходять у спадок члену сім'ї. Принцип, згідно якому ніхто не має отримувати вигоди від незаконної діяльності, має завжди бути головним. Ніхто, навіть член сім'ї, що успадковує майно, не має отримувати користь від такої діяльності. Однак у певних випадках суд може діяти на свій розсуд і вважати спадкоємця сумлінним стороннім бенефіціаром.

Ми вже зазначали раніше, що серед інших міркувань щодо третіх осіб може бути зняття арешту або зупинка конфіскації, якщо вони призведуть до позбавлення будь-кого базових засобів існування або іншим чином порушуватимуть його права людини. Наприклад, постанову про арешт або конфіскацію можуть переглянути, якщо її виконання призведе до позбавлення засобів для утримання дитини або залишать будь-кого без житла.¹¹⁸

Корона проти Ахмеда й Куреші: загальні міркування під час аналізу того, чи є хтось сумлінним стороннім бенефіціаром і чи можуть постанови про арешт і конфіскацію нанести неналежної або непередбачуваної шкоди¹¹⁹

Ця справа відбувалася у Великій Британії. Правовим підґрунтям, використаним для апеляції у справі, була стаття 8 Європейської Конвенції з прав людини, яка, серед іншого, визначає, що «кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції» і що «органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно з законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни...»

Особа, яка подала апеляцію, наголошувала, що постанова про конфіскацію, видана на рівні судового провадження, була непропорційною й порушувала права невинних членів сім'ї, зокрема дітей. Хоча апеляція не мала успіху з інших причин, Апеляційний суд визначив стандарт, що має застосовуватися в таких справах. Було зроблено посилання на справу Корона проти Бенджафілда (2003 рік), де суд може потребувати врівноваження суперечливих інтересів. Для цього необхідно, з одного боку, унеможливити окупність злочину, а з другого боку, запобігти ненавмисній несправедливості щодо невинних третіх осіб.

Це рішення показало напрямок, який може бути цінним для багатьох юрисдикцій, оскільки воно підкреслює важливість надання судам можливості на свій розсуд гарантувати інтереси невинних третіх осіб і запобігати ненавмисній шкоді від постанов про арешт і конфіскацію.

Висновок

Цей звіт висвітлює кілька різних механізмів, які Держави можуть прийняти для прискорення конфіскації активів, одержаних незаконним шляхом, включно з механізмами, що лежать в площині цивільної конфіскації. Цивільне вилучення активів та інші некарні методи насправді є ключовими інструментами, що все частіше використовуються у всьому світі на допомогу правоохоронним органам у ефективній боротьбі з організованою злочинністю й позбавленні злочинців їхніх незаконних доходів, надаючи належної уваги законним інтересам невинних третіх осіб, як-от дітей або інших осіб, чиє майно може використовуватися незаконним чином без їхнього відома.

Прийняття таких механізмів, серед іншого, закладене Конвенціями UNCAC та UNTOC і широко використовується низкою юрисдикцій в різних частинах світу, зокрема у Великій Британії, США, Ірландії, Перу та Італії, які формують міжнародно визнаний передовий досвід. Прискорення затримання активів, одержаних незаконним шляхом, може приймати різні форми, як-от, наприклад, речова конфіскація, коли активи самі по собі вважаються «звинувачуваними». Крім того, координація з податковими органами і службами соціального забезпечення може виявитися дуже ефективною в питанні прискорення арешту, конфіскації та повернення активів, одержаних незаконним шляхом. До інших форм відносяться розширена конфіскація і конфіскація на основі характеру майна, особливо коли мова йде про активи, що мають значну історичну й культурну цінність.

Такі механізми, як самі по собі, так і в їхній сукупності, показують більш вагомий результати щодо повернення активів, пов'язаних зі злочинною діяльністю. Вони також підсилюють громадське сприйняття ефективності системи правосуддя, особливо за явної прозорості остаточного розподілення повернутих активів, зокрема спрямовування їх на першочергові потреби розвитку. Державам слід розглянути прийняття цих механізмів у інтересах ефективності й правосуддя.

Посилання

¹ Brun, J.-P., Sotiropoulou, A., Gray, L., Scott, C., & Stephenson, K. M. (2020). *Asset Recovery Handbook: A Guide for Practitioners* (Second). StAR. <https://star.worldbank.org/publications/asset-recovery-handbook-guide-practitioners-second-edition>

² Brun, J.-P., Sotiropoulou, A., Gray, L., Scott, C., & Stephenson, K. M. (2020). *Asset Recovery Handbook: A Guide for Practitioners* (Second). StAR. <https://star.worldbank.org/publications/asset-recovery-handbook-guide-practitioners-second-edition>

³ Bright Line Law. (2020). *The Use of Non-Conviction Based Seizure and Confiscation*. <https://rm.coe.int/the-use-of-non-conviction-based-seizure-and-confiscation-2020/1680a0b9d3>

⁴ United Nations Convention against Illicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances (1988), https://www.unodc.org/pdf/convention_1988_en.pdf

⁵ United Nations Convention against Transnational Organized Crime (2000), <https://www.unodc.org/unodc/en/organized-crime/intro/UNTOC.html>

⁶ United Nations Convention Against Corruption (2003), <https://www.unodc.org/unodc/en/treaties/CAC/>

⁷ В цілях цього дослідження терміни «конфіскація» та «вилучення» вважатимуться взаємозамінними.

⁸ The World Bank. (2017). *Illicit Financial Flows (IFFs)*.

<https://www.worldbank.org/en/topic/financialsector/brief/illicit-financial-flows-iffs>

⁹ The World Bank. (2017). *Illicit Financial Flows (IFFs)*.

<https://www.worldbank.org/en/topic/financialsector/brief/illicit-financial-flows-iffs>

¹⁰ United Nations Interregional Crime and Justice Research Institute (UNICRI). (2021). *Illicit Financial Flows and Asset Recovery In The Republic of Moldova*. <https://unicri.it/sites/default/files/2021-04/IIF%20M.pdf>

¹¹ Дивіться серію звітів ЮНІКРІ щодо НФП, опублікованих на <http://www.unicri.it/publications> і <https://unicri.it/Publication/Illicit-Financial-Flows-Asset-Recovery-Eastern-Partnership-Region>

¹² Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). (2014). *Illicit Financial Flows from Developing Countries: Measuring OECD Responses*.

https://www.oecd.org/corruption/illicit_financial_flows_from_developing_countries.pdf

¹³ Як відомо, особи, що займаються відмиванням грошей, зазвичай не роблять це від власного імені, а проводять гроші через інших осіб або підприємства, наприклад через фіктивні компанії.

¹⁴ Значною слабкою стороною багатьох, якщо не більшості, юрисдикцій є не відсутність системи розкриття фінансової інформації для державних посадових осіб як такої, а ненакладання ефективних санкцій в разі порушення таких механізмів (нерозкриття або недостатнє розкриття інформації), які є фактором стримування.

¹⁵ На практиці багато юрисдикцій все ще не визнають постанови про конфіскацію, видані іншими Державами-учасницями UNCAC; зокрема постанови про конфіскацію в рамках кримінального провадження, видані в іноземних юрисдикціях, щодо яких юрисдикція-отримувач вказує, що запит є «несумісним» або «невідповідним» до її національного законодавства, і не зазначає жодних інших підстав. Крім того, коли постанова суду про конфіскацію видається в рамках цивільної справи, юрисдикція-отримувач відмовляє у виконанні такої постанови на підставі (якщо вона взагалі наводиться) того, що це також є «несумісним» або «невідповідним» до її національного законодавства. При тому, що в деяких випадках можна висунути аргумент про те, що в первинній кримінальній або цивільній справі, за якою була видана постанова про конфіскацію, неможливо було провести належну правову процедуру для відповідача або власника відповідного майна, є мало підстав вважати, що іноземні юрисдикції, яких просили дати хід таким постановам, робили будь-що, аби добитися у юрисдикції, що запитує, ясності стосовно того, чи була застосована належна правова процедура. Це, звичайно, цілком не відповідає статті 51 UNCAC, яка чітко говорить, що «Держави-учасниці мають якнайширше співпрацювати одна з одною й надавати одна одній допомогу» щодо повернення активів. На жаль, багато Держав – Членів ЄС (в яких офіційні особи з країн за

межами ЄС розмістили свої активи) на практиці значно відстають у питаннях співпраці з іншими сторонами з країн за межами ЄС у тому, щоб дійсно давати хід постановам про конфіскацію, виданим такими іноземними юрисдикціями, й повертати такі активи, одержані незаконним шляхом.

¹⁶ Багато практичних спеціалістів з повернення активів повідомляють, що певні юрисдикції часто «потрапляють у заголовки» щодо кримінальних або відмитих активів, які вони могли арештувати, хоча ті ж самі юрисдикції, насправді, мають низькі показники фактично повернутих активів.

¹⁷ Слід зазначити невелике збільшення практики каналізації повернених активів (якщо таке повернення відбувається) через, наприклад, установи державної допомоги або деякі інші прозорі механізми, що допомагають запобіганню корупційній зміні напрямку використання таких повернених активів. Дивіться: UK to return \$5.8m to Nigeria from politician's stolen assets. (2021). *Aljazeera*.

<https://www.aljazeera.com/news/2021/3/9/uk-to-return-5-8-mln-to-nigeria-from-politicians-stolen-assets#:~:text=The%20United%20Kingdom%20and%20Nigeria%20have%20signed%20a,who%20was%20jailed%20in%20London%20for%20money%20laundering>. Так само багато, якщо не більшість, юрисдикцій не вдаються до подібних дискусій, дотримуючись старих методів простої відмови, на розмитих підставах, на запити про повернення активів. Можна провести паралель між цим сценарієм і тим, що відбувається, наприклад, з Лівією, мільярди активи якої були заморожені Державами-Членами починаючи з 2011 року (тобто більше 12 років назад відносно моменту складання проєкту цього звіту) і досі, незважаючи на численні гуманітарні потреби цієї країни (значний і повсюдний дефіцит медичної допомоги, наприклад люди, що страждають на рак або діабет, та освітніх ресурсів, наприклад діти без шкільних підручників або прийнятного шкільного харчування), багато Держав-Членів відмовляються повертати заморожені лівійські активи назад до країни, направивши їх на задоволення таких вкрай важливих потреб розвитку, навіть через найпрозоріші механізми, які гарантуватимуть, що кошти або інша підтримка (медсестри, лікарі, апарати для діалізу, вчителі, підручники, шкільне харчування) потраплять до тих вразливих груп, які саме потребують такої підтримки.

¹⁸ Серед цінностей, які законотворці не в змозі визнати, можна зазначити те, що повернення активів може давати значні кошти для фінансування першочергових потреб розвитку країни, наприклад у секторах охорони здоров'я, освіти й інфраструктури. Це, без сумніву, стало би важливою думкою, яку законотворці могли б донести до свого електорату.

¹⁹ Recommendation 38. *International Standards on Combating Money Laundering and the Financing of Terrorism and Proliferation - The FATF Recommendations*. (2023). <https://www.fatf-gafi.org/content/dam/fatf-gafi/recommendations/FATF%20Recommendations%202012.pdf.coredownload.inline.pdf>

²⁰ *International Standards on Combating Money Laundering and the Financing of Terrorism and Proliferation - The FATF Recommendations*. (2023). <https://www.fatf-gafi.org/content/dam/fatf-gafi/recommendations/FATF%20Recommendations%202012.pdf.coredownload.inline.pdf>

²¹ Greenberg, T. S., Samuel, L. M., Grant, W., & Gray, L. (2009). *A Good Practices Guide for Non-Conviction Based Asset Forfeiture*. Stolen Asset Recovery. https://star.worldbank.org/sites/default/files/2023-11/Stolen_Asset_Recovery_A_Good_Practices_Guide_for_Non_Conviction_Based_Asset_Forfeiture_%28Stolen_Asset_Recovery_Initiative_2009%29.pdf

²² Офіційні особи в країнах, де цивільна конфіскація є новою концепцією, часто висловлюють сумніви щодо того, що право власності є конституційним правом. Однак ненадання дозволу на арешт і повернення активів, навіть у справах про цивільну конфіскацію, без сумніву, призведе до помилкової інтерпретації конституційного права як такого, що дозволяє громадянам утримувати активи, одержані незаконним шляхом.

²³ Менше з тим, у справах, коли неможливо визначити власника, можуть застосовуватися окремі «адміністративні» механізми для прискорення конфіскації активів. В деяких юрисдикціях це може бути публікація інформації про активи на вебсайті державної установи (та/або за місцем арешту) із зазначенням, що активи будуть конфісковані протягом певної кількості днів, скажімо 60 або 90, якщо ніхто не з'явиться, аби заявити право власності на них.

²⁴ UNCAC article 30

²⁵ Дивіться: *Decreto Legislativo N.° 1373*. (2018). Government of Peru. <https://www.gob.pe/institucion/congreso-de-la-republica/normas-legales/936641-1373>

²⁶ *New specialised courts to apply novel extinción de dominio legislation in Peru*. (2019). <https://baselgovernance.org/news/new-specialised-courts-apply-novel-extincion-de-dominio-legislation-peru>

²⁷ Bright Line Law. (2020). *The Use of Non-Conviction Based Seizure and Confiscation*. <https://rm.coe.int/the-use-of-non-conviction-based-seizure-and-confiscation-2020/1680a0b9d3>

²⁸ Схожий підхід також діє в Колумбії, дивіться: (*Ley 1708 de 2014*. (2014). Government of Colombia. <https://www.funcionpublica.gov.co/eva/gestornormativo/norma.php?i=56475>); France, G. (2022). *Non-conviction-based confiscation as an alternative tool to asset recovery*.

https://knowledgehub.transparency.org/assets/uploads/helpdesk/Non-Conviction-Based-Forfeiture_2022.pdf

Додаткова інформація про справу Ібрасена: *SUBSISTEMA DE EXTINCIÓN DE DOMINIO DEL PODER JUDICIAL RECUPERÓ MÁS DE S/173 MILLONES A FAVOR DEL ESTADO*. (2022). Poder Judicial Del Peru.

https://www.pj.gob.pe/wps/wcm/connect/sneed/s_sneed/as_prensa/as_noticias/cs_n_recupera173millones

Solorzano, O. (2019). *Landmark asset recovery case puts Peruvian non-conviction-based confiscation legislation to the test*. Basel Institute on Governance. <https://baselgovernance.org/blog/landmark-asset-recovery-case-puts-peruvian-non-conviction-based-confiscation-legislation-test>

and *Fiscalía logra se declare fundada demanda para recuperar más de US\$ 3 millones desde banco suizo*. (2022). Ministerio Público Fiscalía de La Nación.

<https://www.gob.pe/institucion/mpfn/noticias/633577-fiscalia-logra-se-declare-fundada-demanda-para-recuperar-mas-de-us-3-millones-desde-banco-suizo>

²⁹ *Peru recovers USD 8.5 million through non-conviction based confiscation*. (2020). Basel Institute on Governance. <https://baselgovernance.org/news/peru-recovers-usd-85-million-through-non-conviction-based-confiscation> and *Switzerland to return USD 8.5 million to Peru in precedent-setting case of non-conviction based forfeiture*. (2023).

Basel Institute on Governance. <https://baselgovernance.org/news/switzerland-return-usd-85-million-peru-precedent-setting-case-non-conviction-based-forfeiture>

³⁰ France, G. (2022). *Non-conviction-based confiscation as an alternative tool to asset recovery*.

https://knowledgehub.transparency.org/assets/uploads/helpdesk/Non-Conviction-Based-Forfeiture_2022.pdf

³¹ “As regards the envisaged common rules, the Commission has emphasized that the European Court of Human Rights has repeatedly considered Non-Conviction Based confiscation (including civil and administrative forms) and extended confiscation to be consistent with Article 6 ECHR and Article 1 of Protocol 1, if effective procedural safeguards are respected.” Дивіться: *Common rules for non-conviction based confiscation*. (2023). European Parliament. <https://www.europarl.europa.eu/legislative-train/theme-area-of-justice-and-fundamental-rights/file-confiscation#:~:text=As%20regards%20the%20envisaged%20common%20rules%2C%20the%20Commission,Protocol%201%2C%20if%20effective%20procedural%20safeguards%20are%20respected>.

³² van de Ven, M. (2018). *Fighting organised crime by facilitating the confiscation of illegal assets*. Council of Europe. <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=24507&lang=en>

³³ *About Us*. (n.d.). Criminal Assets Bureau (CAB). Retrieved April 11, 2024, from <https://www.cab.ie/about-us/>

³⁴ van de Ven, M. (2018). *Fighting organised crime by facilitating the confiscation of illegal assets*. Council of Europe. <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=24507&lang=en>

³⁵ *Minister for Justice announces Community Safety Innovation Fund open for new applications at launch of Waterford Community Safety Plan*. (2023). Department of Justice. <https://www.gov.ie/en/press-release/712b9-minister-for-justice-announces-community-safety-innovation-fund-open-for-new-applications-at-launch-of-waterford-community-safety-plan/#>

³⁶ Дані були надані ЮНІКРІ посадовими особами САВ.

- ³⁷ Ortiz Fonseca, D. M. (2018). "Pennies from heaven" Three case studies on civil forfeiture. *United Nations Interregional Crime and Justice Research Institute (UNICRI)*. <https://f3magazine.unicri.it/?p=1489>
- ³⁸ *Colombia's Capacity to Recover Criminal Assets: An Assessment Based on the 9 Principles of Asset Recovery*. (2022). https://baselgovernance.org/sites/default/files/2022-07/220725_Diagna%CC%A8stico_Colombia_report_En.pdf
- ³⁹ Calle, S., & Gómez Restrepo, J. (n.d.). ¿QUÉ ES LA FIGURA DE LA EXTINCIÓN DE DOMINIO EN COLOMBIA? CMS. Retrieved April 11, 2024, from <https://cms.law/es/col/publication/que-es-la-figura-de-la-extincion-de-dominio-en-colombia#:~:text=La%20extinci%C3%B3n%20de%20dominio%20es,o%20indirectamente%20en%20actividades%20il%C3%ADcitas>
- ⁴⁰ Повний текст закону: *Ley 1708 de 2014 Congreso de la República de Colombia*. (2014). Secretaría Jurídica Distrital de La Alcaldía Mayor de Bogotá D.C. <https://www.alcaldiabogota.gov.co/sisjur/normas/Norma1.jsp?i=56475>
- ⁴¹ Це, головним чином, обумовлено великою кількістю справ, що подаються на розгляд (зокрема, в столиці країни, Боготі, суддям передається близько 200 справ щомісяця), й нестачею людських ресурсів, що призвело до збільшення тривалості винесення остаточного рішення. Також цікаво зазначити, що за попереднім законом справи розглядалися, в середньому, 14 років, що майже втричі більше показника, досягнутого на момент внесення поправок у 2014 році. Це є однією з причин, через які судді наполягають на необхідності зміни чинного законодавства заради перенесення всіх проваджень у компетенцію закону 1708, який забезпечує більш розумні часові межі. *Colombia's Capacity to Recover Criminal Assets: An Assessment Based on the 9 Principles of Asset Recovery*. (2022). https://baselgovernance.org/sites/default/files/2022-07/220725_Diagna%CC%A8stico_Colombia_report_En.pdf
- ⁴² France, G. (2022). *Non-conviction-based confiscation as an alternative tool to asset recovery*. https://knowledgehub.transparency.org/assets/uploads/helpdesk/Non-Conviction-Based-Forfeiture_2022.pdf
- ⁴³ Детальніше дивіться: *Quienes Somos*. (2018). Government of Colombia. https://www.saesas.gov.co/nuestra_entidad/quienes_somos
- ⁴⁴ Ortiz Fonseca, D. M. (2018). "Pennies from heaven" Three case studies on civil forfeiture. *United Nations Interregional Crime and Justice Research Institute (UNICRI)*. <https://f3magazine.unicri.it/?p=1489>
- ⁴⁵ *Mutual Evaluation Report of Republic of Colombia*. (2018). <https://www.fatf-gafi.org/content/dam/fatf-gafi/fsrb-mer/GAFILAT-Mutual-Evaluation-Colombia-2018.pdf>
- ⁴⁶ Bocanegra, N. (2024). Colombia seeks forensic audit of victims' reparation fund. *Euronews*. <https://www.euronews.com/2022/11/03/colombia-corruption>
- ⁴⁷ Brun, J.-P., Sotiropoulou, A., Gray, L., Scott, C., & Stephenson, K. M. (2020). *Asset Recovery Handbook: A Guide for Practitioners* (Second). StAR. <https://star.worldbank.org/publications/asset-recovery-handbook-guide-practitioners-second-edition>
- ⁴⁸ *E4J University Module Series - Organized Crime Module 10: Sentencing and Confiscation in Organized Crime*. (n.d.). United Nations Office on Drugs and Crime. Retrieved April 11, 2024, from <https://www.unodc.org/e4j/en/organized-crime/module-10/key-issues/confiscation.html>
- ⁴⁹ *Types of Federal Forfeiture*. (2023). U.S. Department of Justice. <https://www.justice.gov/afp/types-federal-forfeiture>
- ⁵⁰ *Asset Forfeiture Policy Manual 2023*. (2023). <https://www.justice.gov/criminal/criminal-afmls/file/839521/dl>
- ⁵¹ *DHS Inconsistently Implemented Administrative Forfeiture Authorities under CAFRA*. (2020). <https://www.oig.dhs.gov/sites/default/files/assets/2020-09/OIG-20-66-Aug20.pdf>
- ⁵² *Agents Seize \$27 Million In U.S. Currency Inside Boxes Bound For St. Thomas*. (2020). U.S. Attorney's Office, District of Puerto Rico. <https://www.justice.gov/usao-pr/pr/agents-seize-27-million-us-currency-inside-boxes-bound-st-thomas>

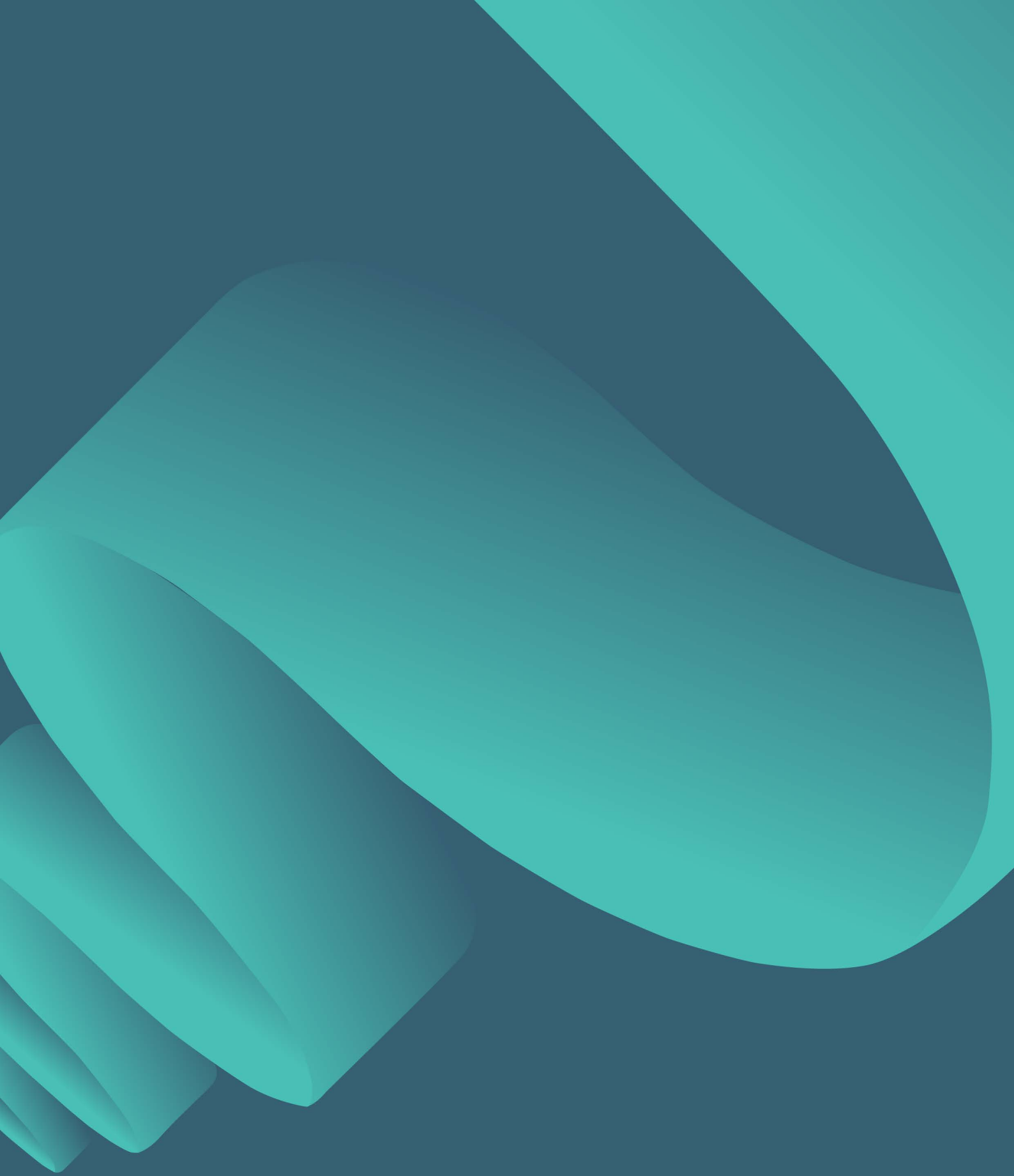
- ⁵³ *Agents Seize \$27 Million In U.S. Currency Inside Boxes Bound For St. Thomas.* (2020). U.S. Attorney's Office, District of Puerto Rico. <https://www.justice.gov/usao-pr/pr/agents-seize-27-million-us-currency-inside-boxes-bound-st-thomas>
- ⁵⁴ *DHS Inconsistently Implemented Administrative Forfeiture Authorities under CAFRA.* (2020). <https://www.oig.dhs.gov/sites/default/files/assets/2020-09/OIG-20-66-Aug20.pdf>
- ⁵⁵ *DHS Inconsistently Implemented Administrative Forfeiture Authorities under CAFRA.* (2020). <https://www.oig.dhs.gov/sites/default/files/assets/2020-09/OIG-20-66-Aug20.pdf>
- ⁵⁶ *Types of Federal Forfeiture.* (2023). U.S. Department of Justice. <https://www.justice.gov/afp/types-federal-forfeiture>
- ⁵⁷ *Codice Antimafia.* (2023). Altalex. <https://www.altalex.com/documents/codici-altalex/2014/07/24/codice-antimafia-edizione-giugno-2014#titolo1>
- ⁵⁸ *Fighting organised crime by facilitating the confiscation of illegal assets.* (2018). Council of Europe. <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=24507&lang=en>
- ⁵⁹ Preventative measures directed at the assets are set out in articles 16-34 ter: *Codice Antimafia.* (2023). Altalex. <https://www.altalex.com/documents/codici-altalex/2014/07/24/codice-antimafia-edizione-giugno-2014#titolo1>
- ⁶⁰ В деяких випадках превентивні заходи конфіскації залишаються застосовними, навіть коли з підозрюваного зняті обвинувачення в злочині, пов'язаному з мафією, але він вважається «небезпечною» особою, або коли рішення суду спирається на факти, що відрізняються від встановлених під час кримінального провадження. Дивіться, наприклад: Court of Cassation VI section No. 1268 of 4 July 2019, <https://www.questionegiustizia.it/data/doc/3140/tescaroli.pdf> and Court of Cassation Section. 1, Sentence No. 13638 of 16 January 2019 - Rv. 275244 – 01, conf., Cass., Sect. 2 - , Sentence No. 15650 del 14/02/2019 - Rv. 275778 – 01.
- ⁶¹ *“National Recovery and Resilience Plan” And Prevention Of Criminal Infiltrations - Italian System.* (2021). <https://www.poliziadistato.it/statics/14/sistema-italia-en.pdf>
- ⁶² Дивіться: Tescaroli, L. (n.d.). *Il procedimento di prevenzione patrimoniale: profili problematici e questioni aperte.* Retrieved April 22, 2024, from <https://www.questionegiustizia.it/data/doc/3140/tescaroli.pdf>
- ⁶³ *Commissione parlamentare di inchiesta sul fenomeno delle mafie e sulle altre associazioni criminali, anche straniere.* (2014). <https://documenti.camera.it/leg17/resoconti/commissioni/stenografici/html/24/audiz2/audizione/2014/01/22/stenografico.0011.html>
- ⁶⁴ *Value of assets seized and confiscated from organized crime in Italy from August 2020 to July 2021.* (2021). Statista. <https://www.statista.com/statistics/743673/value-of-assets-seized-and-confiscated-from-mafia-in-italy/>
- ⁶⁵ *160 Milioni Di Euro Il Valore Dei Beni Illecitamente Accumulati E Sottoposti A Misura Patrimoniale, Tra Cui Oltre 300 Immobili.* (2022). Direzione Investigativa Anti Mafia. <https://direzioneeinvestigativaantimafia.interno.gov.it/2022/reggio-calabria-operazione-planning-dia-e-guardia-di-finanza-hanno-eseguito-unordinanza-di-custodia-cautelare-nei-confronti-di-12-soggetti-sequestro-di-beni-in-italia-e-allester-2/>
- ⁶⁶ Дивіться, наприклад: *Nearly 52,000 UK Properties Still Owned Anonymously - Despite New Transparency Law.* (2023). Transparency International. <https://www.transparency.org.uk/uk-register-overseas-entities-through-the-keyhole> and Papachristou, L. (2019). *Report: US\$132 Billion of UK Property is Registered in Tax Havens.* OCCRP. <https://www.occrp.org/en/daily/9397-report-us-132-billion-of-uk-property-is-registered-in-tax-havens>
- ⁶⁷ Shalchi, A. (2022). *Unexplained Wealth Orders.* <https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/CBP-9098/CBP-9098.pdf>
- ⁶⁸ Shalchi, A. (2022). *Unexplained Wealth Orders.* <https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/CBP-9098/CBP-9098.pdf>

- ⁶⁹ *Fact sheet: unexplained wealth order reforms.* (2023). UK Government. <https://www.gov.uk/government/publications/economic-crime-transparency-and-enforcement-bill-2022-overarching-documents/factsheet-unexplained-wealth-order-reforms-web-accessible>
- ⁷⁰ Shalchi, A. (2022). *Unexplained Wealth Orders.* <https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/CBP-9098/CBP-9098.pdf>
- ⁷¹ З додатковою інформацією щодо обґрунтування апеляції й причин її відхилення можна ознайомитися тут: *England and Wales Court of Appeal (Civil Division) Decisions.* (2019). <https://www.bailii.org/ew/cases/EWCA/Civ/2020/108.html>
- ⁷² Докладніше про справу пані Гаджієвої можна дізнатися, наприклад, тут: Casciani, D. (2020). *Harrods Mega-Spender Loses Supreme Court Challenge.* *BBC.* <https://www.bbc.com/news/uk-55389134> and Neate, R. (2020). "Mcmafia" Banker's Wife Will Have £22m Seized Unless She Reveals Source Of Wealth. *The Guardian.* <https://www.theguardian.com/law/2020/dec/21/mcmafia-banker-wife-seize-source-wealth-supreme-court-harrods>
- ⁷³ Звичайно, якщо відповідач свідомо робить хибні або оманливі заяви, це може стати підґрунтям для відкриття кримінальної справи.
- ⁷⁴ Докладніше дивіться Закон 263-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо конфіскації незаконних активів»: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/263-20#Text>
- ⁷⁵ При тому, що це є кроком у правильному напрямку, сучасні провадження щодо непояснених статків вимагають зняття обмежень, що стосуються винятково посадових осіб і державних службовців. Мета проваджень щодо непояснених статків полягає в тому, щоб позбавити будь-яких осіб, і тих, які є державними службовцями, і тих, що не є ними, їхнього непоясненого майна, оскільки злочин не повинен окупатися, навіть якщо до організованої злочинності й корупції долучаються приватні особи.
- ⁷⁶ Більшість юрисдикцій, що використовують ОНС, ВНА або подібні механізми, встановлюють мінімальну вартість активів, що розглядаються до повернення, в світлі того факту, що порушення такої справи має бути фінансово виправданим з огляду на витрати, які Держава несе через проведення розслідування й залучення відповідних ресурсів.
- ⁷⁷ Shalchi, A. (2022). *Unexplained Wealth Orders.* <https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/CBP-9098/CBP-9098.pdf>
- ⁷⁸ Shalchi, A. (2022). *Unexplained Wealth Orders.* <https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/CBP-9098/CBP-9098.pdf>
- ⁷⁹ Shalchi, A. (2022). *Unexplained Wealth Orders.* <https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/CBP-9098/CBP-9098.pdf>
- ⁸⁰ *Fact Sheet: Unexplained Wealth Order Reforms.* (2023). UK Government. <https://www.gov.uk/government/publications/economic-crime-transparency-and-enforcement-bill-2022-overarching-documents/factsheet-unexplained-wealth-order-reforms-web-accessible>
- ⁸¹ Rossi, M. I., Pop, L., & Berger, T. (2017). *Getting the Full Picture on Public Officials, A How-To Guide for Effective Financial Disclosure.* <https://star.worldbank.org/sites/star/files/getting-the-full-picture-on-public-officials-how-to-guide.pdf>
- ⁸² Former French Official Convicted of Tax Fraud. (2016). *New York Times.* <https://www.nytimes.com/2016/12/08/world/europe/france-jerome-cahuzac-tax-evasion.html>
- ⁸³ Linder, O. D. (n.d.). *Al Capone Trial (1931).* Retrieved April 22, 2024, from <https://www.famous-trials.com/alcapone/1474-home>
- ⁸⁴ Lusty, D. (2003). Taxing *The Untouchables Who Profit From Organised Crime.* *Journal of Financial Crime, 10*(3), 209–228. <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/13590790310808808/full/html>
- ⁸⁵ *CAB Annual Report 2022.* (2023). <https://www.cab.ie/wp-content/uploads/2023/10/CAB-Annual-Report-2022.pdf>
- ⁸⁶ *CAB Annual Report 2022.* (2023). <https://www.cab.ie/wp-content/uploads/2023/10/CAB-Annual-Report-2022.pdf>
- ⁸⁷ *New Legal Instruments For The Confiscation Of Criminal Assets.* (2021). Government of the Netherlands. <https://www.government.nl/latest/news/2021/11/17/new-legal-instruments-for-the-confiscation-of-criminal-assets>

- ⁸⁸ Meyer, F. J. (n.d.). *Plea Bargaining*. Retrieved April 22, 2024, from <https://www.britannica.com/topic/plea-bargaining>
- ⁸⁹ Miller, A. C. (2022). Can Plea Bargains Save the ICC? *FP*. <https://foreignpolicy.com/2022/06/22/russia-ukraine-war-icc-plea-bargains-rome-statute-war-crimes/> The International Criminal Court has also considered plea bargaining, and has accepted one plea deal since the foundation of the Court.
- ⁹⁰ Devers, L. (2011). *Plea and Charge Bargaining*. <https://bja.ojp.gov/sites/g/files/xyckuh186/files/media/document/pleabargainingresearchsummary.pdf>
- ⁹¹ Afify, H. (2016). *Money without truth: Egypt's reconciliation deal with Mubarak-era tycoon*. Mada. <https://www.madamasr.com/en/2016/08/03/feature/politics/money-without-truth-egypts-reconciliation-deal-with-mubarak-era-tycoon/>
- ⁹² Кількість років залежить від юрисдикції.
- ⁹³ *Directive 2014/42/EU of the European Parliament and of the Council of 3 April 2014 on the Freezing And Confiscation Of Instrumentalities And Proceeds Of Crime In The European Union*. (2014). EUR-Lex. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32014L0042>
- ⁹⁴ *SBM Offshore N.V. Settles Bribery Case for US\$ 240,000,000*. (2014). Netherlands Public Prosecution Service. <https://www.prosecutionservice.nl/latest/news/2014/11/12/sbm-offshore-n.v.-settles-bribery-case-for-ususd-240000000>
- ⁹⁵ *SBM Offshore N.V. settles bribery case for US\$ 240,000,000*. (2014). Netherlands Public Prosecution Service. <https://www.prosecutionservice.nl/latest/news/2014/11/12/sbm-offshore-n.v.-settles-bribery-case-for-ususd-240000000>
- ⁹⁶ *From Illegal Markets To Legitimate Businesses: The Portfolio Of Organised Crime In Europe. Final Report of Project OCP – Organised Crime Portfolio*. (2015). <https://www.transcrime.it/wp-content/uploads/2015/12/ocp.pdf>
- ⁹⁷ *From Illegal Markets To Legitimate Businesses: The Portfolio Of Organised Crime In Europe. Final Report of Project OCP – Organised Crime Portfolio*. (2015). <https://www.transcrime.it/wp-content/uploads/2015/12/ocp.pdf>
- ⁹⁸ *SBM Offshore N.V. Settles Bribery Case for US\$ 240,000,000*. (2014). Netherlands Public Prosecution Service. <https://www.prosecutionservice.nl/latest/news/2014/11/12/sbm-offshore-n.v.-settles-bribery-case-for-ususd-240000000>
- ⁹⁹ *SBM Offshore N.V. Settles Bribery Case for US\$ 240,000,000*. (2014). Netherlands Public Prosecution Service. <https://www.prosecutionservice.nl/latest/news/2014/11/12/sbm-offshore-n.v.-settles-bribery-case-for-ususd-240000000>
- ¹⁰⁰ *Report From The Commission To The European Parliament And The Council Asset Recovery And Confiscation: Ensuring That Crime Does Not Pay*. (2020). EUR-Lex. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0217#footnote17>
- ¹⁰¹ *Report From The Commission To The European Parliament And The Council Asset Recovery And Confiscation: Ensuring That Crime Does Not Pay*. (2020). EUR-Lex. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0217#footnote17>
- ¹⁰² *Report from the Commission to the European Parliament and the Council - Asset Recovery and confiscation: Ensuring that crime does not pay*. (2020). EUR-Lex. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0217#footnote17>
- ¹⁰³ Cîrlig, C.-C. (2023). *Revision of the EU rules on asset recovery and confiscation*. European Parliament. [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2023/739373/EPRS_BRI\(2023\)739373_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2023/739373/EPRS_BRI(2023)739373_EN.pdf) and *E4J University Module Series - Organized Crime Module 10: Sentencing and Confiscation in Organized Crime*. (n.d.). United Nations Office on Drugs and Crime. Retrieved April 11, 2024, from <https://www.unodc.org/e4j/en/organized-crime/module-10/key-issues/confiscation.html>. Такі розбіжності також існують між Державами – Членами ЄС через відсутність єдиних правил ЄС щодо, наприклад, необхідності мати попередній кримінальний вирок.

- ¹⁰⁴ Folgering, D., & van der Laan, N. (2015). *Netherlands*. https://deroospen.nl/wp-content/uploads/2015/10/Getting_the_deal_through_-_Asset_Recovery-1.pdf
- ¹⁰⁵ Cîrlig, C.-C. (2023). *Revision of the EU rules on asset recovery and confiscation*. European Parliament. [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2023/739373/EPRS_BRI\(2023\)739373_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2023/739373/EPRS_BRI(2023)739373_EN.pdf)
- ¹⁰⁶ UNODC. (n.d.). Tool 5.7 Seizure of assets and confiscation of proceeds of crime. In *Toolkit to Combat Trafficking in Persons*. Retrieved April 22, 2024, from https://www.unodc.org/documents/human-trafficking/Toolkit-files/08-58296_tool_5-7.pdf
- ¹⁰⁷ UNODC. (n.d.). Tool 4.6 International Cooperation For The Purposes Of Confiscation. In *Toolkit to Combat Trafficking in Persons*. Retrieved April 22, 2024, from https://www.unodc.org/documents/human-trafficking/Toolkit-files/08-58296_tool_4-6.pdf
- ¹⁰⁸ Brun, J.-P., Sotiropoulou, A., Gray, L., Scott, C., & Stephenson, K. M. (2020). *Asset Recovery Handbook: A Guide for Practitioners* (Second). StAR. <https://star.worldbank.org/publications/asset-recovery-handbook-guide-practitioners-second-edition>
- ¹⁰⁹ UNODC. (n.d.). Tool 5.7 Seizure of assets and confiscation of proceeds of crime. In *Toolkit to Combat Trafficking in Persons*. Retrieved April 22, 2024, from https://www.unodc.org/documents/human-trafficking/Toolkit-files/08-58296_tool_5-7.pdf
- ¹¹⁰ *Common rules for non-conviction based confiscation*. (2023). European Parliament. <https://www.europarl.europa.eu/legislative-train/theme-area-of-justice-and-fundamental-rights/file-common-rules-for-non-conviction-based-confiscation#:~:text=As%20regards%20the%20envisaged%20common%20rules%2C%20the%20Commission,Protocol%201%2C%20if%20effective%20procedural%20safeguards%20are%20respected.>
- ¹¹¹ Pauwels, A. (2015). ISIS and Illicit Trafficking in Cultural Property: Funding Terrorism Through Art. *Freedom from Fear Magazine*. https://f3magazine.unicri.it/wp-content/uploads/F3_magazine_Not_in_our_name_low.pdf
- ¹¹² D.A. Bragg: \$1.2M Antiquity Seized From Michael Steinhardt Returned to the People of Libya. (2022). District Attorney New York County. <https://manhattanda.org/d-a-bragg-1-2m-antiquity-seized-from-michael-steinhardt-returned-to-the-people-of-libya/>
- ¹¹³ Michael Steinhardt: US Billionaire Hands Over Antiquities Worth \$70m. (2021). BBC. <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-59543021>
- ¹¹⁴ Bogdanos, M. (2021). *Agreement in the Matter Of Grand Jury Investigation Into A Private New York Antiquities Collector*. District Attorney New York County. <https://images.law.com/contrib/content/uploads/documents/292/102693/2021-12-06-Steinhardt-Complete-Agreement-w-Exhibits-Filed.pdf> and D.A. Bragg: \$1.2M Antiquity Seized From Michael Steinhardt Returned to the People of Libya. (2022). District Attorney New York County. <https://manhattanda.org/d-a-bragg-1-2m-antiquity-seized-from-michael-steinhardt-returned-to-the-people-of-libya/>
- ¹¹⁵ Kindy, D. (2021). New York Antiquities Collector Returns 180 Stolen Artifacts Worth \$70 Million. *Smithsonian Magazine*. <https://www.smithsonianmag.com/smart-news/new-york-antiquities-collector-returns-180-stolen-artifacts-worth-70-million-180979203/>
- ¹¹⁶ *United States Of America V. David Nicoll * Melissa Singh*. (2017). Supreme Court. https://www.supremecourt.gov/DocketPDF/17/17-1203/36420/20180223151858236_Melisa%20Singh%20Appendix.pdf
- ¹¹⁷ Дивіться: *USA v. David Nicoll*. (2017). https://digitalcommons.law.villanova.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1953&context=thirdcircuit_2017
- ¹¹⁸ *18 U.S. Code § 983 - General rules for civil forfeiture proceedings*. (n.d.). Legal Information Institute. Retrieved April 22, 2024, from <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/18/983>

¹¹⁹ *The Queen v Ahmed & Anor.* (2004). England and Wales Court of Appeal.
<https://www.casemine.com/judgement/uk/5a8ff7ae60d03e7f57eb12d5>

Фінансується
Європейським Союзом

unieri

United Nations
Interregional Crime and Justice
Research Institute